

AHMEDİLİK’TE HİLAFET EKSENLİ AYRIŞMALAR

The Splits Based on Caliphate in Ahmadiyya

Halide Rumeysa KÜÇÜKÖNER*

Öz

Ahmedilik, Mirza Gulam Ahmedî merkeze alan bir dinî anlayış çerçevesinde, hilafette de onun soyu merkezli bir hilafet tasavvuru geliştirmiştir. Süreç içerisinde hilafet müessesesi bir nevi veraset sistemine dönüşmüştür. Bu tasavvur, mezhep içerisinde hem Mirza Gulam Ahmed figürünün güçlenmesine hem de onun soyundan gelen halifelerin yegâne otorite olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur.

Mirza Gulam Ahmed’in soyunun güçlenmesi ise başka aile üyelerinin de hilafet talebinde bulunmasına neden olmuştur. “Sar-sabz-Ahmediyyet” adlı bir Ahmedî grubun ortaya çıkışı bu şekildedir.

Ahmediliğin, bir nevi verasetle yönetilmesi, soy bağı bulunmayanların da hilafette hak talep etmelerine neden olmuştur. Bu kişiler, yönetim işinde başta kendileri olmak üzere, Gulâmî soy bağı bulunmayanların da hilafet haklarının olması gerektiğini savunarak yeni ayrılıkçı hareketler kurmuşlardır.

Abstract

Within the framework of the religious discourse centered on Mirzâ Ghulâm Ahmad, Ahmadîs evolved a conception of the caliphate centered on his lineage in the caliphate. In time, the institution of caliphate transformed to a kind of hereditary succession system. This understanding led to both the strengthening of the figure of Mirzâ Ghulâm Ahmad and the evaluation of his descendants as the sole authority in the movement.

The strengthening of the Ghulâmî family, which expresses the lineage of Mirzâ Ghulâm Ahmad, caused the first-degree family members of the Ghulâmî lineage to demand caliphate as well. As a matter of fact, this is how a new Ahmadî group called "Sar-sabz-Ahmediyyat" emerged.

The rule of Ahmadiyya by a kind of hereditary succession system caused those who did not have a lineage to claim the rights on the caliphate. These people established new separatist movements, arguing that those who did not have Ghulami lineage, especially themselves, should have had the right to the

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Diyarbakır, Türkiye/ e-posta: rumeysah@hotmail.com /ORCID ID: 0000 0002 0141 8287. Asst. Prof., Dicle University, Faculty of Theology, Department of History of Islamic Sects, Diyarbakir, Turkey /e-mail: rumeysah@hotmail.com / ORCID ID: [https://orcid.org/0000 0002 0141 8287](https://orcid.org/0000_0002_0141_8287).

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
28.11.2021	19.12.2021	31.12.2021

DOI: 10.18403/emakalat.1029679

Hilafet içerisinde ilk ayrılıkçı hareketler ise 1935'lerde Nijerya'daki Ahmediler arasında "Nijerya, İslam'da Ahmediye Hareketi" ve 1974'te bu yeni hareketin içerisinde çıkan "Nijerya'nın Envarü'l-İslam Hareketi" isimli hareket ile söz konusu olmuştur.

Günümüz Ahmediliğinde ise hilafet sistemine daha fazla eleştiri gelmeye ve ayrılıkçı hareketler daha fazla görünmeye başlamıştır. Bu hareketlerin ortak noktaları ise kendilerini "hakiki Ahmedilik" olarak görmeleri, Mirza Gulam Ahmed merkezli bir din anlayışına sahip olmaları ve halife otoritesini reddetmeleridir. Bu hareketler, "Cemaatu's-Sahihü'l-İslam", "Cemaatü'l-Ahmediyyetü'l-Müslimîn", "Cemaatü'l-Ahmediyye-t'ül-İslah Pasand", "Cemaatü'l-Ahmediyyetü'l-Hakiki" şeklindedir. Bu makalede, Ahmedilik içerisinde yaşanan hilafet eksenli ayrışmalar konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mirza Gulam Ahmed, Ahmedilik, Hilafet, Cemaat, Ahmedî firkalaşmalar

caliphate. The first separatist movements within the caliphate were "Ahmediyya Movement in Islam, Nigeria" from the Ahmadis in Nigeria in 1935 and "Anwar-ul Islam Movement of Nigeria" that emerged from this new movement in 1974.

When it comes to today's Ahmediyya, there has been more criticism on the caliphate system based on lineage within the movement, and separatist movements have begun to emerge. The common points of these movements are that they accept themselves as "true Ahmadis", having a religious understanding based on Mirzā Ghulam Ahmad and rejecting the authority of the caliph. The names of these movements are "Jamaat-ul Sahih'al Islam", "Jamaat-e Ahmediyya al-Muslimin", "Jamaat-u Ahmediyya Islah Pasand", "Jamaat-e Ahmediyya Haqiqi". In this article, these caliphate-oriented divisions within Ahmadis will be discussed.

Key words: Mirza Ghulam Ahmad, Ahmediyya, Caliphate, Community, Ahmadî sects.

Giriş

Kadiyânîlik,¹ Mirzaiye gibi isimlerle de anılan Ahmedilik, Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri etrafında oluşmuş bir dini yapılandırma.² Mirza Gulam Ahmed tedrici olarak önce müceddidliğini, ardından

¹ Çalışmayı okuyup öneri ve eleştirileriyle gelişmesini sağlayan meslektaşlarım Esra Gülnihal ve Muhammed Nurullah Gündüz'e çok teşekkür ederim. Bilhassa yazı hakemlerine de çalışmanın geliştirilmesi noktasında yaptıkları katkılardan dolayı teşekkürü borç bilirim.

² Halide Rumeysa Küçüköner, "Kadiyânîliğin İsim ve İçerik Bakımından Kendisini Konumlandırma Problemi", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 11, sy 2 (24) (Ağustos 2019): 669-670.

mesihliğini/mehdiliğini ve daha sonra da nübüvvetini iddia etmiştir. Onun bu nebilik iddiası ise klasik nübüvvet düşüncesinden farklı olarak kurtarıcı tasavvurlu bir mesiyani nübüvvet düşüncesine dayanmıştır. Onun ileri sürdüğü bu fikirleri bağlamında etrafında bir kitle oluşmuş ve vefatının ardından da bir hilafet sistemi inşa edilmiştir. Özellikle ikinci halife ile hilafet sisteminde bir soya tahsis gelişmiş ve bunun üzerinden bir veraset sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim Mirza Gulam Ahmed'in yakın arkadaşı olan ve seçim ile başa gelen ilk halife Mevlâna Hekim Nureddin'in ardından Mirza Gulam Ahmed'in oğlu Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, daha sonra sırasıyla onun büyük oğlu Mirza Nasır Ahmed ve küçük oğlu Mirza Tahir Ahmed başa gelmiştir. Günümüzdeki halife Mirza Mesrur Ahmed ise yine Mirza Gulam Ahmed'in büyük torunudur.³

Kan bağı esas alınarak soya tahsis edilmiş olan hilafet tasavvuru, erken dönemden itibaren Ahmedilik açısından ciddi sıkıntılara sebebiyet vermiştir. Bu sıkıntı öncelikle mezhep içerisinde güçlü bir kimlikle yer alan kişilerin ve Mirza Gulam Ahmed'in ailesinden olup halife seçilemeyenlerin hilafet talebinde bulunmalarından kaynaklanmıştır. Ancak esas problemler cemaatin Mirza Gulam Ahmed'in soyundan gelenler tarafından yönetilmesinden ve Ahmedilerin etno-mezhepsel görüntüsünden; başka bir deyişle cemaat yönetiminde Hint kökenlilerin⁴ ön plana çıkmasından rahatsızlık duyan, soy bağı bulunmayan kişilerin de hilafette hak iddia etmeleri üzerine yaşanmıştır. Nitekim soydan gücünü alan hilafet anlayışını reddeden bu kişiler, "hilafette" başta kendileri olmak üzere, Gulâmî soy bağı bulunmayan herkesin de hilafette haklarının olması gerektiğini savunmuşlardır.

Tespit edilebildiği kadarıyla ana bünye Ahmelik içerisinde hilafet otoritesine karşı ayrılığa götürecek ilk muhalefet Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed döneminde Nijerya'daki Ahmediler arasından gelmiştir. Bu bağlamda ilk ayrılıkçı grup 1935ler'de "Nijerya, İslam'da Ahmediyeye Hareketi" adlı hareketle birlikte söz konusu olmuştur. 1974'e gelindiğinde ise bu grubun içerisinde "Nijerya'nın Envarı"-

³ Ahmedilerin kısa tarihçesi için bkz. Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi* (Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, 2018), 345-61; Muhammad Afzal Upal, "The Cultural Genetics of the Ahmadiyya Muslim Jamā'at", içinde *Handbook of Islamic Sects and Movements* (Leiden-Boston: Brill, 2021), 637; Ethem Ruhi Fırlı, *Kādiyānîlik* (DEÜ Yayınları, 1986), 82-93; Simon Ross Valentine, *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice* (London: Hurst Publishers, 2008), 55-60.

⁴ 1947 yılındaki Hindistan-Pakistan ayrılığı yaşanmadan önce başlayan ayrılıkçı hareketler olduğu için Pakistan değil, "Hint" kökenli ifadesi kullanılmıştır.

İslam Hareketi” adlı bir başka ayrılıkçı hareket tarih sahnesine çıkmıştır.

Modern dönem Ahmediliğini ifade eden 2000’li yıllara gelindiğinde ise hareket içerisinden hilafet sistemine özellikle soy bağına dayanan hilafet sistemine yönelik daha fazla eleştiri söz konusu olmaya ve uzun zaman sonra hareket içerisinden ilk ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hareketten ayrılanlar etraflarında yeni birer cemaat oluşturarak yeni Ahmedî topluluklar kurmuşlar ve ana bünye Ahmediliğe muhalif ayrılıkçı hareketleri meydana getirmişlerdir. Bu hareketlerin ortak noktaları kendilerini “hakiki Ahmedilik” olarak görmeleri, Mirza Gulam Ahmed merkezli bir din anlayışına sahip olup halife otoritesini reddetmeleridir. Kurumsallaşma süreci devam eden bu hareketlerin isimleri “Cemaatu’s-Sahihî’l-İslâm”, “Cemaatü’l-Ahmadiyyeti’l-Müslimîn”, “Cemaatü’l-Ahmadiyyet’îl-İslah Pasand”, “Cemaatü’l-Ahmadiyyeti’l-Hakiki” şeklindedir.

İşte bu çalışmada pek de fazla ele alınmayan Ahmedî iç hesaplaşmaların bir tezahürü olan hilafet üzerindeki hak iddiaları ele alınacaktır. Çalışmada, çoğunlukla bilinen bilgilere dayanması yönüyle ilk ayrılıkçı grup olan Lahorî Ahmedilik kapsam dışıdır. Nitekim biz bu çalışmayla, Ahmedî ana bünye içerisinden çıkan pek çok Ahmedî grubu tespit etmiş bulunmaktayız. Bizim çalışmamız Batıdakiler de dâhil neredeyse çalışmalarda geçmeyen hilafet eksenli bu ayrışmalara odaklanacaktır.⁵

Konunun anlamlı bir bütün olarak anlaşılabilmesi için çalışmadaki metodik yaklaşımlardan da bahsetmek gerekmektedir. Nitekim makale boyunca kullanılacak olan “Ahmedilik” ifadesi ile ana bünye Ahmediliği işaret eden “Kadiyânî Ahmedilik” kastedilmiştir. Diğer Ahmedî gruplardan bahsedilirken ise kendi adlandırmalarına başvurulmuştur. Ayrıca her ne kadar Mirza Gulam Ahmed, Ahmediliği diğer İslami topluluklardan ayrı bir “mezhep” olarak tanımlamakta ise de⁶ Ahmediler erken dönemden itibaren İslam’ın

⁵ Yakın dönemdeki önemli Batılı çalışmalar için bkz. Adil Khussain Khan, *From Sufism to Ahmadiyya: a Muslim minority movement in South Asia* (Bloomington: Indiana University Press, 2015); Valentine, *Islam and the Ahmadiyya Jama’at, History, Belief, Practice*; Gardien Jonker, *The Ahmadiyya Quest for Religious Progress: Missionizing Europe 1900–1965* (Leiden [The Netherlands]: Brill, 2015); Ron Geaves, *Islam and Britain: Muslim Mission in an Age of Empire* (New York: Bloomsbury Academic, 2018).

⁶ İfadenin orijinal kullanım şekli “Musalman Firqah Ahmadiyya” şeklindedir. Konu hak. bkz. Mirza Gulam Ahmed, “Notes and Comments -Progress of the Ahmadiyya Sect-”, *The Review of Religions*, sy 1 (Ocak 1903): 41-42. Krş. Mirza Gulam Ahmad, *Barâhîn-i Ahmadiyya*, c. 5 (UK: Islam International Publications, 2018),

ana bünyesi içerisinde olduklarını işaret etmek için kendilerini “cemaat” olarak adlandırmaktadırlar.⁷ Bu bağlamda çalışmada da bu kullanım şekli tercih edilmiştir. Çalışmada Araştırma ve Yayın Etiğine de riayet edilmiştir.

1. Mirza Gulam Ahmed’in Nübüvveti Üzerinden Bir Tarih İnşası: Ahmedî Hilafeti

Ahmedilik açısından Mirza Gulam Ahmed’in nübüvveti ana kurucu esastır. Ahmediliğin dini anlama ve yorumlama biçimi bu inanç bağlamında geliştirilmiştir. Bu inanç, aynı zamanda günümüze kadar ulaşan “hilafet” müessesesinin de ortaya çıkmasındaki en belirleyici saik olmuş; Mirza Gulam Ahmed’le birlikte nihayete erdirilen nübüvvet müessesesinin⁸ yerine ikame edilmiştir. Bu anlayışa göre nübüvvetin olmadığı durumlarda hilafetin ikame edilmesi zorunlu bir durumdur. Bu yönüyle, Ahmedî gelenekte nübüvvet ile hilafet kurumları benzer sistemlerdir.⁹ Nitekim “Benim

119; Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan’da*, çev. Abdulgaffar Han (Turkey, 2008), 42.

⁷ Konu hak. bkz. Küçüköner, “Kadiyâniliğin Isim ve İçerik Bakiminden Kendisini Konumlandırma Problemi”, 674-78.

⁸ Her ne kadar Mirza Gulam Ahmed ve müntesipleri Mirza Gulam Ahmed’in nübüvvetini “nübüvvetin kesintisizliği” düşüncesi üzerinden temellendirseler de Mirza Gulam Ahmed’in görüşleri dikkatle tetkik edildiğinde nübüvveti kendisiyle sonlandırdığı anlaşılmaktadır. Ahmedilerin de bu düşünce çerçevesinde “hilafet” kurumunu nübüvvetin devamına yönelik bir müessese olarak değerlendirdikleri ve teorikte mümkün olsa da pratikte yeni bir nebinin gelmeyeceğine inandıkları anlaşılmaktadır. Konu hak. bkz. Mirza Gulam Ahmad, *A Misconception Removed* (UK: Islam International Publications, 2007), 4-5; Mirza Gulam Ahmed, *Addendum to the Booklet Jihad*, çev. Tayyba Seema Ahmad ve Lutfur Rahman (UK: Islam International Publications, 2006), 34; Mirza Gulam Ahmad, *The Essence of Islam*, çev. Chaudhry Muhammad Zafrullah Khan, c. 1-4 (Great Britain: Islam International Publications, 2007), 129-32; Mirza Gulam Ahmad, “The Messenger of the Latter Days”, *Review of Religions*, 1907, 5; Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, *Ahmediyete Davet*, çev. Raşit Paktürk (Surrey: Islam International Publications, 2013), 364-65; A. R. Dard, *Life of Ahmad(Aṣṣ): Founder of the Ahmadiyya Movement* (Tilford, Surrey: Islam International Publications, 2008), 794-95; Mirza Gulam Ahmad, *The Honour of Prophets* (UK: Islam International Publications, 2017), 66-67; Muhammad Ali, “A Short Sketch of the Ahmadiyya Movement”, *Review of Religions*, sy 5 (1906): 171; Mirza Gulam Ahmad, *Haqiqatu’l Vahy, Rühāni Khazā’in*, c. 22 (London, 1984), 406-7; Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed*, 394.

⁹ Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah* (UK: Islam International Publications, 2009), 52-53; Iain Adamson, *A Man of God: The Life of His Holiness Khalifatu’l Masih IV of the Ahmadiyya Movement in Islam* (Great Britain: Islam International Publications, 1991), 129; Muhammed Celal Şems, *Hilafet* (Londra: Islam International Publications, 2008), 89-90; Küçüköner, “Mirza Gulam Ahmed”, 394-95; “Khilafat Successorship to Prophethood”, erişim 29 Kasım

ümmetimin âlimleri, İsrailoğulları'nın peygamberleri gibidir"¹⁰ şeklindeki rivayeti bunun gerekçesi olarak kabul etmektedirler. Mezkûr rivayet üzerinden de nebiler yerine artık sistemin Allah tarafından görevlendirilen halifeler aracılığıyla devam edeceğini savunmaktadırlar. Bu bağlamda "halife" tanımını da nübüvvetle ilişkilendirerek, İlahi vahiyle tayin edilmiş/görevlendirilmiş otorite kişi şeklinde ifade etmektedirler.¹¹ Bu tanımla birlikte halifenin, insanlar üzerinde peygambere benzer otoriteye sahip olduğunu ve ona itaat etmenin gerekli olduğunu iddia etmektedirler.¹² Halifeye itaatın gerekliliğini açıklarken de¹³ halifenin ilahi koruma altında olduğunu, hata yapamayacağını, fiillerini Allah'ın rızası ve bilgisi dâhilinde yaptığını ileri sürmektedirler.¹⁴

Ahmediler, aynı zamanda halifenin bilgi kaynağının ilahi olduğunu ve halifeye dini ilimlerin aynı peygamberler gibi Allah tarafından açıklandığını; bu bağlamda onun günah noktasında da ilahi kontrol altında olduğunu savunmaktadırlar.¹⁵ Bu düşünce

---

2021, <https://www.alislam.org/khilafat/>; Tommy Kallon, "Introduction to Khilafat", içinde *Centenary Khilafat Ahmadiyya 1908-2008, Tariq Souvenir* (UK, 2008), 92.

- ¹⁰ Hadis metni ve hadisin sıhhati hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Aclûnî, İsmail b Muhammed, *Kesfû'l-Hafâi ve Müzilü'l-İlbâs*, c. 2 (yy: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, tz), 2: 64.
- ¹¹ Şems, *Hilafet*, 87; Mirza Gulam Ahmad, *Tadhkirah* (Surrey: Islam International Publications, 2009), 1905; Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 29-31; Kallon, "Introduction to Khilafat", 91; Küçüköner, "Mirza Gulam Ahmed", 394-95.
- ¹² Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 29-31, 116-17; Kallon, "Introduction to Khilafat", 91. Mahmud Ahmed, peygamber otoritesiyle halife otoritesinin benzer olduğunu Nisa 59'un devamında geçen "Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, onu Allah ve Rasûlü'ne arz edin ...." ifadelerine dayandırmaktadır. Ona göre, bu âyetin peygamberin olmadığı dönemdeki anlamı, halifeye itaat etmenin zorunluluğuna işaret etmektedir. Zira herkesin Kuran'a bakıp kendisine göre yorum yapmasının milyonlarca farklı yorum biçiminin çıkmasına bu durumun da ümmetin birliğini bozulmasına neden olacağına inanmaktadır. Konu hak. bkz. Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 120-1.
- ¹³ Şems, *Hilafet*, 99. Mahmud Ahmed, halifeye itaatteki sınırı halifenin açık inkârı ve ihaneti şeklinde açıklamıştır. Bunun dışında kalan durumlar için halife otoritesine karşı çıkılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Halifeye karşı çıkmanın ise isyan olmadığını yalnızca oradan ayrılmak şeklinde olması gerektiğini iddia etmiştir. Konu hak. bkz. Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 125, 130-31; Şems, *Hilafet*, 99.
- ¹⁴ Şems, *Hilafet*, 95; Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 131.
- ¹⁵ Bu konuyla ilgili olarak Mahmud Ahmed, Şii gelenekle benzeşerek insanların ne kadar akıllı ve dini ilimlerde kemal sahibi olursa olsunlar halifeye tabi olup onun arkasından yürümedikçe kalkıp oturmalarının, ayağa kalkıp yürümelerinin ve konuşup susmalarının hiç bir anlam ifade etmeyeceğini; Allah'ın yardımını elde edemeyeceklerini iddia etmiştir. Hatta bir insanın dünyanın bütün ilimlerine sahip olsa bile, kendisini imama bağlamazsa bir keçi yavrusu kadar iş beceremeyeceğini ileri sürmüştür. Konu hak. bkz. Şems, *Hilafet*, 99.

üzerinden ise halifenin kararlarının tartışmaya kapalı olduğunu, halifenin karar alma sürecinde danışma imkânına sahipken, alınan kararlar amel etmesinin kesinlikle zorunlu olmadığını iddia etmektedirler.¹⁶ Bu durumu temellendirirken de Hz. Peygamber'in zamanının çoğunu insanlara danışma işiyle geçirmedeği fikrini ve Hucurat Suresi'nin 7. ayetini¹⁷ delil olarak getirmektedirler. Ayetin, Hz. Peygamber'in her öneriyi kabul etmediğinin ve bütün kararları parlamento kararları gibi almadığının açık bir delili olarak yorumlamaktadırlar. Hz. Peygamber'in bir kararı çoğunluk kabul ettiği için değil, maslahat gereği kabul ettiğini bazen de çoğunluğun kabul ettiği kararları reddettiğini ileri sürmektedirler. Hz. Peygamber'in uygulamalarının da sadece kendi dönemi için geçerli olmadığını kendisinden sonra devam eden sistem için de yol gösterici bir niteliğe ve geçerliliğe sahip olduğunu iddia etmektedirler.¹⁸

2. Mirza Gulam Ahmed'in Soyuna Kutsiyet Atfı: Hilafetin Verasete Dönüşmesi

Ahmedilik'te nübüvvet yerine ikame edilmiş bir müessese olarak tasavvur edilen hilafet kurumu, ana yönetim organı olup cemaat açısından hayati bir önemi haizdir.¹⁹

Hilafet müessesesi tetkik edildiğinde bugünkü halini alırken çeşitli evrelerden geçtiği görülmektedir. Ancak en önemli özelliği, süreç içerisinde gittikçe daha fazla Mirza Gulam Ahmed merkezli olmasıdır. Bu tasavvurunun oluşmasında şüphesiz Mirza Gulam Ahmed'in Hz. Peygamber ve devamındaki halifeler dönemine

¹⁶ Mahmud Ahmed bu durumu açıklarken, Hz. Ebu Bekir'in, Üsame'nin ordusuna müdahale etmesi gerektiğini savunan sahabinin istediğini yapmamasını örnek olarak vermiştir. Konu hak. bkz. Kallon, "Introduction to Khilafat", 78; Şems, *Hilafet*, 90; Karimullah Zirvi, *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam* (Surrey: Islam International Publications, 2010), 321-23.

¹⁷ "Bilin ki, aranızda Allah'ın elçisi bulunmaktadır. Eğer o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkarı fasıklığı ve (İslam'ın emirlerine) karşı çıkmayı da çirkin göstermiştir. İşte bunlar doğru yolda olanların ta kendileridir". (Hucurat 49/7).

¹⁸ Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 29-31.

¹⁹ Ahmedî hilafet sistemiyle ilgili yapılmış çalışmalar için bkz. Aydın Bayram, *Ahmediyye Hareketinde Hilafet Sistemi*, (Ankara: İlahiyât, 2021); Kunto Sofianto, Nina Herlina, ve Miftahul Falah, "Establishment of The Ahmadiyya Caliphate And Spread Of Ideology in Indonesia Historical Review", *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology PJAEE* 17, sy 5 (2020): 136-57.

öykünerek kendisi ve soyu merkezli bir söylem biçimi geliştirmesinin etkisi büyüktür.²⁰

Mirza Gulam Ahmed'in "soyunu" ve kendi birinci derece yakınlarını ön plana çıkararak anlayışı, sonradan Ahmediler tarafından sahiplenilmiştir. Nitekim Mirza Gulam Ahmed'i nebi olarak kabul etmeleri bağlamında, onun ailesini de Hz. Peygamber'in ailesiyle özdeşleştirerek "âl-i beyt" olarak tanımlamışlardır. Bir başka ifadeyle Mirza Gulam Ahmed'e atfedilen karizma, soyuna da atfedilmiştir.²¹ Böylece süreç içerisinde gittikçe artan bir şekilde bu soya ayrı ve özel imtiyazlar verilmiştir. Özellikle, "hilafet" meselesi, bu soyla doğrudan irtibatlandırılmış ve cemaatte, yönetim işi "gayri resmi" bir şekilde bu ailenin hakkı olarak değerlendirilmiştir. Zira cemaatin yazılı kaynaklarında, hilafet müessesesinin başına geçiş bağlamında, her Ahmedî'nin potansiyel olarak halife olma ihtimali söz konusu olsa da ve Allah'ın takdiriyle belirlendiği ifade edilse de²² Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'den itibaren halife seçimlerinde bu durum teorideki gibi gerçekleşmemiş ve halife seçilirken Mirza Gulam Ahmed'in soyu dikkate alınmaya başlanmıştır. Ancak bu durumun istisnası, ilk halife olarak Mevlâna Hekim Nureddin'in seçilmesi olmuştur. Nitekim Ahmediler de hilafetlerinin bir veraset sistemi olmadığını açıklarken en fazla bu örneğe başvurmuşlardır.²³ Ancak Mevlâna

²⁰ Mirza Gulam Ahmad, *Vasiyet*, çev. Jalal Şems (Turkey, 2008), 11-12, 27. Nitekim Allah tarafından kendisine vadedildiğini iddia ettiği bir çocuk aracılığıyla İslam'ın soyundan geleceğini iddia etmiştir. Konu hak. bkz. Mirza Gulam Ahmad, *Sabz Ishihâr, Rûhânî Khazâ'in*, c. 2 (Rabwah: Islam International Publications, 2008), 447-70; Sheikh Abdulhadi, *Basics of Religious Education* (Canada, 1997), 219; Dard, *Life of Ahmad(Aş)*, 201.

²¹ Mirza Gulam Ahmed'in sadece erkek çocuklarından devam eden soyuna ihtiram gösterilmemiş aynı şekilde annesi ve eşi için de "ümmül mü'minin" ifadeleri kullanılmıştır. Bkz. Muhammed Zafrullah Khan, *Hazrat Maulvi Nooruddeen Khalifatu'l Masih I* (UK: Islam International Publications, 2006), 157, 170, 200-201; Zirvi, *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam*, 346.

²² Mahmud Ahmed, *Khilafat-e Rashidah*, 80.

²³ A. Aftab Bismil, *Souvenir Presented by Ahmadiyya Movement in Islam, New York Jamaat, Ahmadiyya Muslim Centenary 1889-1989* (New York, 1989), 9-10. Ahmedî hilafet sistemi, birinci halife dönemi ve sonraki halifeler dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır. İlk halifenin Gulâmî soya dâhil olmaması, Kadiyânî Ahmedîlerin hilafeti soya tahsis etmedikleri iddiasının en temel dayanağını oluşturmaktadır. Ancak hilafet müessesesi Halife Beşiruddin Mahmud Ahmed tarafından kurumsallaştırılmış ve sistemleştirilmiştir. Bu yönüyle, I. Halife Mevlâna Hekim Nureddin dönemi diğer halife dönemlerinden, neredeyse her yönüyle oldukça farklıdır. Nitekim Hekim Nureddin'in sadece altı sene süren hilafetinde, cemaat müntesipleri büyük bir çoğunlukla Kadiyan ve civarında yaşayan kişilerden oluşmaktaydı. Halifenin etrafındakilerin yine büyük bir kısmı Mirza Gulam Ahmed'in hayatına şahitlik etmiş insanlardı. Nitekim o dönem için ciddi manada bir düzene ve halifeye ihtiyaç yoktu. Buna binaen Mirza Gulam Ahmed de, kendisinden sonraki yönetim işini "Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye" adlı

Hekim Nureddin'in halife seçilmesinde Mirza Gulam Ahmed'in bizzat onu işaret etmesi, iki büyük oğlunun kendi dini iddialarını kabul etmemesi, Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in 19 yaşında olması ve cemaatin altı yıl sonra ayrılmasına neden olacak olan (Lahori Ahmediler) Muhammed Ali ve Hoca Kemaleddin'in tesirleri gibi çoklu değişkenler söz konusu olmuştur.²⁴ Nitekim cemaatin önde gelen isimlerinden olan bu iki isim, hilafeti doğrudan ilahi bir oluşum değil, sufi geleneğe yakın bir anlayış çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Başta kendileri olmak üzere herkesin hilafet üzerinde hak talebinde bulunabileceğini savunarak hilafetin salt Mirza Gulam Ahmed'in soyuna tahsis edilmesini önlemeye çalışmışlardır.²⁵

1914 yılında I. Halife Mevlâna Hekim Nureddin'in vefat etmesiyle birlikte, halife seçimlerinde soy bağı neredeyse bir daha çıkmayacak derecede cemaatin gündemine girmiştir. Zira cemaat içerisinde bazı kişilerin bu duruma tepkileri söz konusu olsa da bu durumu bir şekilde garanti altına almak için hilafet seçiminde etkin konumda olan "Sadr-i Encümen" ve "Meclis-i Ansarullah" gibi kurumların başkanlıkları Miza Gulam Ahmed'in ailesi -kendisine nispetle "Gulâmi" olarak isimlendirilen aile- içerisinde seçilmiştir.²⁶

---

kuruma devretmiş olmalıdır. Ancak Mahmud Ahmed'in halife seçilmesiyle cemaat tümüyle hilafet otoritesi altında yönetilmeye başlamıştır. Nitekim günümüzde Sadr-Encümen-i Ahmediye'nin yetki alanı daraltılarak yetkilerinin büyük çoğunluğu Ahmedi Hilafeti'ne devredilmiştir. Bkz. Yohanan Friedmann, *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmedi Religious Thought and Its Medieval Background* (New Delhi: Oxford University Press, 2003), 18-19, 32-35.

²⁴ Khan, *Hazrat Maulvi Nooruddeen Khalifatu'l Masih I*, 163-64; Mirza Gulam Ahmad, *Vasiyet*, 27; Friedmann, *Prophecy Continuous*, 13; Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 71-72; Spencer Lavan, *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective* (New Delhi: Manohar Book Service, 1974), 99; Valentine, *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice*, 56; Zirvi, *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam*, 229-30; Abdulhadi, *Basics of Religious Education*, 236; Küçüköner, "Mirza Gulam Ahmed", 330-31.

²⁵ Khan, *Hazrat Maulvi Nooruddeen Khalifatu'l Masih I*, 163-64; Friedmann, *Prophecy Continuous*, 13; Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 71-72; Spencer Lavan, *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective* (New Delhi: Manohar Book Service, 1974), 99; Valentine, *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice*, 56; Küçüköner, "Mirza Gulam Ahmed", 330-31.

²⁶ Khan, *Hazrat Maulvi Nooruddeen Khalifatu'l Masih I*, 163-64; Friedmann, *Prophecy Continuous*, 32-35; Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 71-72. I. Halife Mevlâna Hekim Nureddin'den sonraki halifelere bakıldığında bu durum rahatlıkla müşahade edilebilecektir. Nitekim II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in, Sadr Encümen'in başkanlığını, III. Halife Mirza Nasir Ahmed'in de yine Sadr Encümen'in başkanlığını, IV. Halife Mirza Tahir Ahmed'in Meclis-i Ansarullah'ın başkanlığını, V. Halife Mirza Mesrur Ahmed'in ise yine Sadr-i Encümen'in başkanlığını yaptığı tespit edilmiştir. Konu hak. bkz. Khan, *Hazrat Maulvi Nooruddeen Khalifatu'l Masih I*, 160-61; Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 74; "Life Sketch and Services of Hadrat Mirza Masroor Ahmad – Khalifatul

Mirza Gulam Ahmed'in soyuna hilafeti tahsis eden anlayış, süreç içerisinde, Mirza Gulam Ahmed'in soy bağında da ona birinci derece yakınlığı ön plana çıkarmıştır. Bu son yaklaşımın benimsenmesinde ikinci halife olan Mirza Gulam Ahmed'in oğlu Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in kendi ailesini oldukça ön plana çıkararak bir tavır benimsemesi etkili olmuştur.²⁷ Nitekim II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, aralıklarla yedi evlilik yapmasının nedenini de,²⁸ Vadedilen Mesih'in soyunu korumak olarak açıklamıştır.²⁹ Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in, Mirza Gulam Ahmed'in soyunu ve özellikle de kendi birinci derece aile bağını öne çıkararak bu yaklaşımı – ki kendisine nispetle “Beşiri” olarak isimlendirilen aile - daha sonra iki oğlunun peş peşe halife seçilmesine imkân sağlamıştır.

Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in halife seçilen ikinci oğlu olan Mirza Tahir Ahmed'den sonra ise bu yaklaşımda zorunlu bir değişiklik gündeme gelmiştir. Zira Mirza Tahir Ahmed'in erkek çocuğu olmamış ve babasının aksine, İngiltere'de, diasporada yaşamasının da etkisiyle başka evlilik yapmayı tercih etmemiştir.³⁰

MasihV”, erişim 07 Nisan 2017, <https://www.alislam.org/library/articles/khalifatul-masih5.pdf>.

²⁷ Adamson, *A Man of God*, 20.

²⁸ Adamson, *A Man of God*, 16, 19-20. İlginçtir ki, Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in farklı dönemlerde toplamda yedi evlilik yapması, cemaatin Türkiye'de yayım yapan resmi Türkçe sitesinde yer almamaktadır. Hatta çocuklarının sayısı, İngilizce bir kaynakta yirmi bir olarak geçerken, Türkçe kaynakta dokuz olarak verilmiştir. Ayrıca çocuklarının isimlerinin yanında, sonradan hangi halife oldukları ve annelerinin isimleri belirtilmişken, Mahmud Ahmed'in kendi çocuğu olan ve dördüncü sırada halifelik görevini yerine getiren Tahir Ahmed'in ismi yazılmamıştır. Kuvvetle muhtemel ki, Tahir Ahmed'in annesi Meryem Begüm, Mahmud Ahmed'in üçüncü eşi olduğu için bu bilgi ihmal edilmiştir. Bu bilgi, Tahir Ahmed'in hayatından bahsedilen başka bir sayfada verilmiştir. Bu şekilde verilen bilgi sıralamasına bakıldığında, Mahmud Ahmed'in birden fazla evlilik yapmasının Batı'da oldukça modern bir görüntü çizen bu topluluğun, “modern prototip” görüntüsüne uymadığı düşüncesiyle ihmal edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bkz. “Hazret Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in (ra) Hayatı (Muslih Mevud)”, erişim 07 Nisan 2017, <http://www.ahmediye.org/kisiler/mirza-besiruddin-mahmud-ahmed/917-hazret-mirza-beirueddin-mahmud-ahmedin-radiyallahu-anhue-hayat-muslih-mevud.html>; “Mirza Tahir Ahmad”, erişim 07 Nisan 2017, <http://www.ahmediye.org/kisiler/mirza-tahir-ahmed.html>; Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, Minhacü't-Talibin, çev. Syeed Ateeq Ahmad (UK: Islam International Publications, 2014), 9; Adamson, *A Man of God*, 16, 19-20; Mirza Tahir Ahmad, *Islam's Response to Contemporary Issues* (Tilford: Islam International Publications, 2007), 96-98; “Life Sketch and Services of Hadrat Mirza Masroor Ahmad – Khalifatul MasihV”.

²⁹ Adamson, *A Man of God*, 20.

³⁰ Ahmediler, Pakistan'da maruz kaldıkları muhalefet neticesinde İngiltere'ye ve diğer Batı ülkelerine sistemli bir şekilde göç etmeye başlamışlardır. Özellikle Pakistan'da karşı karşıya kaldıkları problemler, Batı'da insan hakkı ihlallerine

Böylelikle, hilafette “Gulâmî aile” hâkimiyeti devam ederken, “Beşîrî aile”³¹ hâkimiyeti sona ermiştir.

Mirza Tahir Ahmed’in bu yaklaşımıyla birlikte hilafet silsilesinde, soy bağıını ön plana çıkararak sistem devam ederken, aynı soy içerisindeki aile bağının değişebileceğine dair yeni bir teamül devreye girmiştir.³² Zira kendisinden sonraki halife olan Mirza Mesrur Ahmed, Mirza Gulam Ahmed’in en küçük erkek çocuğunun oğlu olup Beşîrî aileden gelmemiştir.³³

Mirza Gulam Ahmed’in soyundan gelen halifelerin, Mirza Gulam Ahmed’in karizmasına bağlı olarak kendi soylarına atfettikleri önem, genel olarak diğer Ahmedîler tarafından da benimsenmiştir. Zira bir halifenin Mirza Gulam Ahmed’in torunu olması, onlar açısından ön plana çıkarılması gereken bir “değer” olarak tasavvur edilmiştir.³⁴ Ancak hilafette salt Gulâmî soyu ön plana çıkararak bu yaklaşıma cemaat içerisinde olumsuz tepkiler de söz konusu olmuştur. Bu minvalde cemaat içerisinde, özellikle II. Halife Mirza Beşîruddin Mahmud Ahmed döneminin ortalarından itibaren hilafet için salt Mirza Gulam Ahmed’in ailesinin isminin geçmesinden ve diğer cemaat mensuplarının bu haktan mahrum kalmasına yönelik eleştirilerden dolayı dönem dönem çeşitli ayrılıklar yaşanmıştır.³⁵ Cemaat içerisinde yaşanan bu ayrılıkların büyük çoğunluğunun ortak noktası ise Mirza Gulam Ahmed’in aslî figür olarak kabul edilmesi; lakin hilafette soya yönelik bir kutsiyetin reddedilip soy bağı

---

maruz kalan dini topluluk kategorisinde değerlendirilmelerine ve zorlanmadan siyasi iltica hakkı elde etmelerine neden olmuştur. Bu durum da Batı yaşam tarzına uygun “diaspora Ahmediliği” olarak adlandırabileceğimiz yeni bir din söylemi geliştirmelerine neden olmuştur. Konu hak. bkz. İftikhar H. Malik, “Religious Minorities in Pakistan” (UK: Minortiy Rights Group International Report, 2002), 3-6, 11-13, 17-19.

³¹ Beşîrî soyla ifade edilen Mirza Beşîruddin Mahmud Ahmed’den devam eden soy kastedilmektedir.

³² Adamson, *A Man of God*, 20.

³³ Mirza Mesrur Ahmed’in selefi iki halifeden farkı, Mirza Beşîruddin Mahmud Ahmed’in torunu olmamasıdır. Önceki iki halife doğrudan Beşîrî soydan gelirken Mesrur Ahmed, Beşîruddin Mahmud Ahmed’in en küçük kardeşi, yani Mirza Gulam Ahmed’in en küçük oğlu Mirza Şerif Ahmed’in torunudur. Bu bağlamda o, doğrudan Beşîrî soydan değildir. Bkz. Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 162-66.

³⁴ Mirza Gulam Ahmad, *A Misconception Removed*, giriş iv.

³⁵ Lahorî Ahmedîlerin ayrılık sebeplerinin arkasında da bu hususun belirleyici unsurlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak erken dönemde Mirza Beşîruddin Mahmud Ahmed’in halife seçilmesiyle verasete dayalı bir hilafet pratiğinin daha sadece ilk nüveleri söz konusu olduğu ve bu seçimin hemen akabinde bir ayrılık yaşandığı için Lahorî Ahmedîler bu kategoride değerlendirilmemiştir. Zira verasete dayalı hilafet tasavvuru ikinci halife dönemiyle birlikte cemaat içerisinde güçlü bir şekilde yerleşmeye başlamıştır.

bulunmayanların da bu hakka sahip olmasının savunulması şeklindedir.³⁶

Mirza Gulam Ahmed'in soyuna atfedilen karizmanın ortaya çıkardığı bir diğer problem ise Gulâmî soya mensup başka aile üyelerinin de Gulâmî soya dâhil olmanın verdiği güçle hilafet talebinde bulunmalarıdır. Bu yaklaşım da Ahmediler arasında çeşitli ayrılıklara sebep olmuştur.

2.1. Gulâmî Aile İçerisinden Hilafette Hak İddiası

Günümüzde Ahmediliğin hilafet merkezli bir görünüm arz etmesinde, hilafetin Mirza Gulam Ahmed'in soyuna tahsis edilmiş bir yapıya dönüşmesinin etkisi oldukça fazladır. Ancak Mirza Gulam Ahmed'in ve soyunun otorite figürü üzerinden inşa edilen bu müessese, halife seçilemeyen birinci derece Gulâmî aile üyelerinin de hilafette hak talep etmelerine neden olmuştur. Bu durumun en dikkat çekici örneği ise II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in vefatını takiben üçüncü halife seçiminde söz konusu olmuştur. Hilafet Yüksek Seçim Kurulu³⁷ tarafından hilafet makamına, babasının hastalığı döneminde namazları kıldıran ve cemaat yönetiminde aktif olarak yer alan Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in büyük oğlu Mirza Nasir Ahmed (1909-1982) seçilmiştir.³⁸ Mirza Nasir Ahmed'in seçilmesinin hemen akabinde ise Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in küçük oğullarından olan Mirza Rafi

³⁶ Bu bölümler, oldukça güçlü ve cemaati bir arada tutabilecek bir otoriteye sahip II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in vefatının akabinde yaşanmaya başlamıştır.

³⁷ Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, bir halifenin vefat ettikten sonra Ahmedilerin belirsizlik yaşamaması ve hilafet müessesesinin cemaat üzerindeki yegâne otoritesini artırabilmek için "Hilafet Yüksek Seçim Kurulu" isimli bir kurum ihdas etmiştir. Bu müessesenin, halifenin hayatta olduğu süre içerisinde bir fonksiyonu söz konusu değildir. Bu kurum, halifenin vefatıyla birlikte çalışmaya başlamakta ve dünyanın pek çok farklı yerindeki halife seçiminde oy kullanma yetkisi olan Ahmedî'yi, halife seçimi için merkeze davet etmekte ve böylelikle halife seçimi gerçekleştirilmektedir. Konu hak. detaylı bilgi için bkz. Halide Rumeysa Küçüköner, *Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed ve Ahmediye Cemaati'ndeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2011), 80.

³⁸ Bu seçimde Mirza Nasir Ahmed'in büyük erkek çocuk olarak babasının hastalığı döneminde cemaat yönetiminde aktif rol alması etkili olmuş olmalıdır. Hatta daha Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed hayattayken bazı cemaat üyeleri özellikle de I. Halife Mevlâna Hekim Nureddin'in çocukları, Mirza Nasir Ahmed'in halife gibi davrandığını ve bu durumdan rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Bkz. Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 158-60.

Ahmed de (1927-2004), Gulâmî ve Beşîrî soya dâhil olduğunu belirterek hilafet talebinde bulunmuştur.³⁹

Halife olma talebinin reddedilmesi üzerine Mirza Rafi Ahmed, bir süre sonra Allah tarafından Mirza Gulam Ahmed'in hicri onbeşinci asırdaki vekili, müceddidi olarak seçildiği iddiasında bulunmuştur. Hilafet ve akide noktasında farklılaşan Mirza Rafi Ahmed'in düşünceleri Ahmediler tarafından kabul edilmemişse de⁴⁰ en azından o dönem için açık bir ayrılıkçı hareket olarak görülmemiştir. Şayet Rafi Ahmed'in görüşleri Ahmediler tarafından ayrılıkçı bir hareket olarak görülmüş olsaydı, Ahmedî teamülleri açısından bu fikirlerin Ahmedilik içerisinde barınması mümkün olmazdı. Oysa bu kişi cemaatten çıkarılmamış ve vefat edene dek Rabvah'da⁴¹ hilafet kurumunun merkezinde yaşamaya devam etmiş⁴² ve Ahmedilerin kutsal mezarlığı kabul edilen Behişt-i Makbera'ya gömülmesine müsaade edilmiştir.⁴³ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Rafi Ahmed'in hareketten çıkarılmamasının ardında şüphesiz Rafi Ahmed'in Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in oğlu olmasının ve Gulâmî ve Beşîrî soya dâhil olmasının etkisi oldukça büyüktür. Çünkü halifeye karşı daha basit bir muhalefette bile hareketten çıkarılma yaygın bir davranışken,⁴⁴ bu kişinin hareketten

³⁹ Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021, <http://greenahmadiyyat.org/Green%20Ahmadiyyat%20English%20Section.htm>. Mirza Rafi Ahmed, Mirza Nasir Ahmed'in üvey kardeşidir. Anneleri ayrıdır. Bkz. "Who is Mirza Rafi Ahmad?", erişim 14 Aralık 2021, <https://ahmadiyyafactcheckblog.com/2021/10/20/who-is-mirza-rafi-ahmad/>.

⁴⁰ Rafi Ahmed, abisi Mirza Nasir Ahmed'in, kendi fikirlerine inanmaması üzerine de, Mirza Nasir Ahmed'in Mirza Gulam Ahmed'in öğretilerini dejenere ettiğini ve artık bu yüzyılda müceddid gelmeyeceğine inandığını iddia etmiştir. Konu hak. bkz. Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021.

⁴¹ Rabvah, 1947 yılında gerçekleşen Hindistan-Pakistan ayrımı sonrası, II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed tarafından diğer Müslümanlardan bağımsız şekilde yaşayabilmeleri için inşa edilmiş bir şehirdir. Şehrin ismi Mü'minin sûresi 50. ayette Hz. Meryem ile Hz. İsa'ya Allah tarafından verilmiş bir sığınak anlamında geçen "rabvatin" kelimesine öykünülerek verilmiştir. Şehir hak. detaylı bilgi için bkz. Küçüköner, "Mirza Gulam Ahmed", 414-16.

⁴² Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021.

⁴³ Nitekim Rafi Ahmed'in Rabvah'da bulunan Behişt-i Makbera'ya gömülmesine müsaade edilmesini de, cemaat içerisinde Mirza Gulam Ahmed'e gösterilen ihtiramdan ve Mirza Gulam Ahmed'in Behişt-i Makbera'ya gömülmeyle, kendi ailesi için bir hak olarak görmesinden kaynaklanmasıyla ilişkilendirmek mümkündür. Konu hak. bkz. Mirza Gulam Ahmad, *Vasiyet*, 38.

⁴⁴ Zafrullah Domun, "I am to You A Sincere Counselor", erişim 05 Aralık 2021. <http://www.jaam-international.org/eng/dec/newdec.htm>.

uzaklaştırılmaması, Mirza Gulam Ahmed'in soyuna dâhil olmasından ve bu soya atfedilen önemden kaynaklandığını düşündürmektedir.⁴⁵ Diğer bir ihtimal de, cemaatten çıkarılması durumunda aile karizmasına bağlı olarak güçlü bir ayrılıkçı grup oluşturmasının önüne geçilmesinin amaçlanmasıdır.

Ahmedilerin söz konusu tutumunu göz önüne aldığımızda Mirza Rafi Ahmed'in o dönemki faaliyetlerini tam bir bölünme ya da ayrılıkçı bir oluşum olarak görmek güçtür.⁴⁶ Ancak onun ardından ona nispet ettirilen "Sar-sabz-Ahmediyyet" –Yeşil Ahmediyet-, "Eyyüp Ahmediyyet"⁴⁷ adlı bir hareketten bahsedilmektedir. İsmi ve inançlarıyla ilgili oldukça az bilgi elde edilebilen bu hareketin Rafi Ahmed'e teveccühte bulunan taraftarlarınca meydana getirildiği düşünülmektedir.⁴⁸ Bu hareketin müntesipleri kendilerine ulaşan

⁴⁴ Cemaatten çıkarılan bir kişinin verdiği bilgiler hak. bkz. Zafrullah Domun, "I am to You A Sincere Counselor".

⁴⁵ Nitekim bu konuyla ilgili örnek olarak Mirza Gulam Ahmed'in muhalifleri tarafından en fazla eleştiri almasına neden olan kendisine biat etmeyen iki oğlunu vermek mümkündür. Nitekim Ahmedî kaynaklarda, bu çocuklar için olumsuz ifadeler kullanmak yerine, tersine Mirza Gulam Ahmed döneminde olmasa da Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed döneminde biat ettikleri şeklinde bilgiler yer almaktadır. Muhtemelen bu yaklaşımın sebebi, Gulâmi soya dâhil kişileri toplum önünde olumsuz bir imajla çizmemek ve Mirza Gulam Ahmed'i, daha oğullarının bile kendisine inanmaktan imtina ettiği bir figür olarak göstermemeyi istemelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Konu hak. bkz. Zirvi, *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam*, 229-30.

⁴⁶ Konu hakkında Green Ahmadiyyat'ın internet sitesinin tanıtım kısmına bkz. "Green Ahmadiyyat", erişim 11 Kasım 2021, <http://greenahmadiyyat.org/Green%20Ahmadiyyat%20English%20Section.htm>

⁴⁷ Bu hareketin isminin neden "Yeşil Ahmediyet" ve "Eyyüp Ahmediyyet" olarak adlandırıldığına dair kesin bir bilgiye ulaşılamasa da Mirza Gulam Ahmed'in kendi dinî iddialarını ilk olarak vadedilen bir çocuk fikri üzerinden açıklaması ve o dönemde bu iddiasına dair fikirlerin yeşil kağıtlara basılmış olması ve basılan bu kağıtların *Sabz İshthihar* -yeşil büroşür- ismiyle cemaatin önem verilen eserleri arasında sayılmasından kaynaklanmış olabilir. "Eyyüp" mahlası ise Mirza Rafi Ahmed'e taraftarlarınca verilen bir mahlastır. Onun hilafet talebine karşılık cemaat içerisinde dışlanmasından dolayı maruz kaldığı sıkıntılara binaen kullanılan bir isimdir. Konu hak. bkz. "An Important Clarification About Sabz Ishtihar (Green Announcement)", erişim 14 Aralık 2021, <https://www.alislam.org/articles/important-clarification-sabz-ishtihar-green-announcement/>. Bu site Ahmedilerin resmi internet sitesi olup içerisinde, neredeyse Ahmediler tarafından yazılan bütün eserlerin bulunduğu online bir kütüphane yer almaktadır.

⁴⁸ Bu bilgi tarafımızdan ortaya konulmuştur. Bu hareket, sayılarının on binlerce olduğunu belirtmektedir. Ancak bu sayı ana bünyenin günümüzdeki sayısı dikkate alındığında bile neredeyse imkânsızdır. Zira genel olarak ana bünyeden teolojik anlamda ayrılmış grupların yayılma hızları, ana bünyenin gelişim hızına göre çok daha yavaş gerçekleştiği bilinen vaki'dir. Konu hakkında Green Ahmadiyyat'ın internet sitesinin tanıtım kısmına bkz. "Green Ahmadiyyat". Bu

silsileyi Mirza Gulam Ahmed, Mirza Beşirudddin Mahmud Ahmed ve Mirza Rafi Ahmed olarak tanımlamışlardır. Mirza Rafi Ahmed'e dair bilgiler, o öldükten sonra müntesibi "Gulam Ahmed" adlı şahıstan günümüze ulaşmıştır. Bu şahıs Mirza Rafi Ahmed'den sonra hareketin liderliği bağlamında bir isim zikretmemişse de yakın dönemde kendisini Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in ikinci gelişi "Mahmud-u Sani" olarak tanımlayarak bu hareketi devam ettirmiştir.⁴⁹ Nitekim bu grubun sadece Mirza Gulam Ahmed'i merkeze alarak Ahmedî Hilafeti'ne şiddetle karşı çıktığı ve ana bünye Ahmedîliğe mensup kişiler için dönem dönem kendilerine ittiba etmeleri için mektuplar yazdığı tespit edilmiştir.⁵⁰ Hareket çok aktif olmasa da hâlâ web siteleri üzerinden kitlelere ulaşmaktadır.⁵¹

Mirza Rafi Ahmed'in müntesibi Gulam Ahmed'den elde edilen bilgilere göre, Rafi Ahmed, II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in sağlığında, hareket içerisinde oldukça aktif olarak görev yapmış bir kişidir.⁵² Hatta bu bilgilere göre, Mirza Rafi Ahmed, Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in hastalığı döneminde, harekete moral-motivasyon vererek harekete liderlik etmiştir. Babası 1965'te vefat ettikten sonra ise bütün hareket üyelerinin yüzde yetmiş beşinin halife olarak Rafi Ahmed'i arzu ettiği ancak seçimde oy kullanma yetkisi olan Hilafet Yüksek Seçim Kurulu üyelerinin üçüncü halife olarak abisi, Mirza Nasir Ahmed'i seçtiği ifade edilmiştir.⁵³ Ancak Mirza Rafi Ahmed'in hilafet talebinde bulunmasına rağmen abisine biat ettiği belirtilmiştir.⁵⁴ Halife seçilen

---

yönüyle de, Mirza Rafi Ahmed'i önder/lider olarak kabul eden bu hareketi tam, açık bir "ayrılıkçı hareket" olarak tanımlamak güçtür. Konu hakkında internet sitelerinin tanıtım kısmına bkz. "Green Ahmediyyat".

⁴⁹ Ghulam Ahmad, "Currently Needed Reforms & Important Explanations", erişim 04 Aralık 2021.

⁵⁰ Ghulam Ahmad, "Currently Needed Reforms & Important Explanations", erişim 04 Aralık 2021.

⁵¹ Elde edilen bu bilgiler, daha çok Ghulam Ahmad'in Mirza Rafi Ahmed'le yazışmalarına dayanmaktadır.

⁵² Huddamu'l-Ahmediyye başkanlığı gibi cemaat içerisindeki en üst düzey görevlerde bulunmuştur. Ayrıca Keşmir'de Ahmedîlerden oluşan milis gücünü ifade eden Furkan kuvvetlerinde Hindulara karşı savaşmıştır. Konu hak. bkz. Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmediyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021.

⁵³ Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmediyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021. Mirza Nasir Ahmed'in halife seçilmesinde babası Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in onu işaret etmesinin etkisi olduğu ve babasının sağlığında da cemaat işlerinde oldukça aktif yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bkz. Khan, *From Sufism to Ahmediyya*, 158-60.

⁵⁴ Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmediyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", s. 3-8. Bu duruma cemaat mensuplarının Mirza Rafi Ahmed'le ilgili gördüğünü iddia ettikleri onlarca rüya da delil olarak sunulmuştur. Bkz. Ghulam Ahmad,

abisi Mirza Nasir Ahmed'e biat etmesinin nedeni açıklanırken de hilafetin dini ve yönetim işi olmak üzere ikiye ayrıldığına inandığından bahsedilmiş ve onun kendisine Allah tarafından manevi hilafet verildiğine inandığı ve abisine verilen hilafeti ise sadece yönetim işiyle ilgili bir hilafet olarak tasavvur ettiğinden dolayı kabul ettiği ifade edilmiştir.⁵⁵

1966 yılında ise Mirza Rafi Ahmed'in Allah tarafından Mirza Gulam Ahmed'in hicri onbeşinci asırdaki vekili, müceddidi olarak seçildiği iddiasında bulunduğu ve bu iddiasında kendisini Mirza Gulam Ahmed'in ve Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in ikinci gelişleri olarak değerlendirdiği ve kendisine uymanın zorunlu olduğunu belirttiği ileri sürülmüştür.⁵⁶ Rafi Ahmed'in bu görüşlerini açıklamasını takiben ise⁵⁷ IV. Halife Mirza Nasir Ahmed'in, kendisini hareket içerisindeki üst düzey görevlerinden azlettiği, hareket programlarına katılmasını ve hareket müntesiplerinin onunla dolaylı veya doğrudan ilişki kurmalarını yasakladığı ve etrafında oldukça az kişi kaldığı ifade edilmiştir.⁵⁸ Lakin Mirza Rafi Ahmed'in bu yasaklamalardan sonra da, muhalif düşüncelerini açıklamaya devam ettiği kaynaklarda yer almıştır. Özellikle de 1982 yılında, III. Halife Mirza Nasir Ahmed'in vefat etmesiyle gerçekleşen hilafet seçimlerine oldukça tepki gösterdiği ve Hilafet Yüksek Seçim Kurulu'nun sadece üçüncü halifeyi seçmek için kurulduğunu, dördüncü halife seçimlerinde kurulun halife seçmesinin doğru olmadığını, *istihlaf* ayeti⁵⁹ uyarınca, bütün Ahmedilerin seçimlere katılımlarının

---

"Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021.

⁵⁵ Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021.

⁵⁶ "Requirements of Mujaddid Imam-uz-Zaman", erişim 08 Mayıs 2021, <http://greenahmadiyyat.org/English%20Documents/Requirements%20of%20Mujaddid%20Imam%20uz%20Zaman.pdf>. Dedesi Mirza Gulam Ahmed'le benzer iddialarda bulunarak kendisini Hz. İsa ile, Ramachandra gibi Hindu din büyükleriyle ilişkilendirerek, aralarında benzerlikler olduğunu iddia etmiştir. "Resemblance of Hadhrat Mirza Rafi Ahmad with Hadhrat Isa", erişim 08 Ekim 2021, <http://greenahmadiyyat.org/English%20Documents/Resemblance%20with%20Hadhrat%20Isa.pdf>.

⁵⁷ Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", 16; "Requirements of Mujaddid Imam-uz-Zaman", 1-4.

⁵⁸ Ghulam Ahmad, "Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad", erişim 04 Kasım 2021; "Requirements of Mujaddid Imam-uz-Zaman", 1-4.

⁵⁹ "Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak

sağlanması gerektiğini savunduğu ve halife seçiminden sonra da şiddetli tepkisini devam ettirdiği iddia edilmiştir. Bu ifadeler bağlamında da Mirza Rafi Ahmed'in herhangi bir açık hilafet talebinde bulunmadığı; ancak kendisinin de Gulâmî soya dâhil olduğunu belirterek, üzeri kapalı da olsa bir hilafet talebinde bulunduğu ve hilafet seçimlerine gösterdiği tepki dikkate alındığında ise hilafet talebini abisinden sonraya ertelediği anlaşılmıştır.⁶⁰

Mirza Rafi Ahmed'in Gulâmî soya dâhil olmasından aldığı güçle, hilafet talebinde bulunması ve akabinde çeşitli ilahi görevlendirmelere matuf olduğunu ifade etmesinden çıkarılabilecek en temel sonuç şudur: Hilafetin verasete dönüşmesi, kutsal addedilen soyda bulunan birinci derece aile üyelerinden en azından birinin de hilafeti kendisi için bir hak olarak görmesine neden olmuştur. Ayrıca Gulâmî soya atfedileden kutsiyet; Gulâmî aileden gelenlerin, Mirza Gulam Ahmed'e olan yakınlıklarını ve konumlarını hareket içerisinde bir üstünlük vesilesi olarak düşünmelerine de öncülük etmiştir. Nitekim Ahmedilerin, İslam-dışı azınlık ilan edilme sürecine götüren 1974 yılındaki dava kayıtlarında, Ahmedilikten ayrılan pek çok kişinin, Mirza Gulam Ahmed'in soyundan gelen kişilerin, diğer hareket üyeleri üzerinde bir baskı ve despotik rejim oluşturduklarına dair eleştirilerde buldukları şekilde bilgiler yer almıştır.⁶¹

---

koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir.” (Nur 24/55).

⁶⁰ “Resemblance of Hadhrat Mirza Rafi Ahmad with Hadhrat Isa”, 9; Ghulam Ahmad, “Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad”, erişim 04 Kasım 2021. Mirza Rafi Ahmed'in, halife seçiminde yapıldığını iddia ettiği hatalar ve hilafet seçim kurulu üyelerinin, bu kurula hatalı bir şekilde seçildiklerine yönelik görüşleri hak. bkz. “Election of Khalifa IV&V Conducted in Violation of the Set Rules”, erişim 11 Eylül 2021, <http://greenahmadiyyat.org/English%20Documents/Wrongful%20Election%20of%20Khalifa%20IV%20-%20V.pdf>. Mirza Rafi Ahmed'in hilafet otoritesine başkaldıran ve Mirza Gulam Ahmed'in görüşleri üzerinde ciddi tasarrufta bulunan bu tavırlarıyla ilgili değerlendirme yapıldığında, Mirza Rafi Ahmed'in asıl arzusunun hilafet müessesesini elde etmek olduğunu anlamak güç değildir. Nitekim Mirza Gulam Ahmed'den sonraki “müceddid” olduğuna yönelik iddiasını da, stratejik bir tercihle, etrafında bir topluluk oluşturmak ve diğer Ahmedileri yanına çekmek maksatlı dile getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira halife seçimi döneminde de ciddi tartışmaların olduğu ve Ahmedilerin belirgin bir kısmının onu desteklediğine dair kaynaklarda bilgiler de söz konusudur. Bkz. Ghulam Ahmad, “Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad”; “Who is Mirza Rafi Ahmad?”.

⁶¹ Sadia Saeed, “Pakistani Nationalism and the State Marginalisation of the Ahmadiyya Community in Pakistan”, *Studies in Ethnicity and Nationalism* 7, sy 3 (Aralık 2007): 144.

2.2. Gulâmî Soydan Olmayanların Hilafette Hak İddiaları

Hilafet eksenli ayrışmalar Gulâmî aile içerisinde verasette hak iddiası boyutunda kalırken diğer taraftan Ahmedîlerin bir kısmı bizatihi hilafetin verasete dönüşmesine ve cemaatin etno-mezhepsel görüntüsüne itiraz etmişlerdir.

Ahmedî hilafet teorisinde, hilafete şura ve seçim yolu ile gelineceği öngörülmesine rağmen pratik öyle gerçekleşmemiş ve “hilafet”, Mirza Gulam Ahmed’in ailesinde bir şekilde verasete dönüşmüştür. Bu tutum coğrafi gelenekle de uyumludur. Nitekim bu yaklaşım sadece Hint alt kıtasına has bir durum da değildir. Farklı coğrafyalarda da yaygın bir şekilde kutsiyet veya karizma atfedilen kimselerin yerlerine kendi soylarından kişilerin geldiği görülmektedir. Bu nedenle olmalıdır ki, Ahmedîler de bunu benimsemiş ve hilafeti görünürde seçim ve şura yoluyla gerçekleştireler de pratikte Mirza Gulam Ahmed’in ailesinde özellikle de oğlu Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed’in soyunda yani “Beşiri” ailede sürdürmüşlerdir. Ancak hilafetin pratikte kutsiyet atfedilen Gulâmî soyda verasete dönüşmesi bütün Ahmedîler tarafından genel kabul görmüş bir anlayış değildir. Bu bağlamda bir kısım Ahmedî, verasete dayanan ve etno-mezhepsel bir görünüm arz eden hilafet otoritesine karşı çıkıp hilafetin gerekli şartlara haiz her Ahmedî’nin hakkı olabileceğini ileri sürmüştür. Onlara göre Mirza Gulam Ahmed, kendisine halife olacaklar için kıstas olarak Allah’a derin bağlılığı “takva”yı belirlemiştir. Nitekim verasete dönüştürülen ve etno-mezhepsel bir görünüm arz eden hilafet sisteminden rahatsızlık duyan bu kişiler halife otoritesini reddedip cematten ayrılarak yeni ayrılıkçı gruplar kurmuşlar veya halife tarafından cemaatten çıkarılmışlardır.

Tespit edilebildiği kadarıyla ana bünye Ahmelik içerisinde halife otoritesine karşı ayrılığa götürecektir ilk muhalefet Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed döneminde Nijerya’daki Ahmedîler arasından gelmiştir. Nitekim “Nijerya, İslam’da Ahmediye Hareketi” ve “Nijerya’nın Envaru’l-İslam Hareketi” adlı Ahmedî grupların ortaya çıkışları bu şekildedir.

2.2.1. Nijerya, İslam’da Ahmediye Hareketi

Tespit edilebildiği kadarıyla verasetle birlikte etno-mezhepsel bir kimliğe dayanan hilafet kurumuna karşı çıkan ve cemaatin yönetim işinde, kendilerinin de hakkı olduğunu düşünerek ana bünye Ahmedîlik’ten ayrılan ilk grup, Nijerya Ahmedîleri arasından oldukça erken dönemde 1935-1937 yılları arasında söz konusu olmuştur. Kaynaklara göre ayrılığın gerekçesi cemaatin liderliği bağlamında namazları kimin kıldıracağı ve cemaatin sahip olduğu malların

yönetimine dairdir. Hatta bu ayrılığa neden olan hususlar yargıya kadar intikâl etmiştir. Ayrılan bu grup dönemin halifesi Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in otoritesini reddetmiş ve yeni bir hareket oluşturarak kendisini "Nijerya, İslam'da Ahmedîye Hareketi" olarak adlandırmıştır.⁶² Nijerya cemaati açısından oldukça sarsıcı olan bu ayrılıkçı hareketle birlikte ana bünye Ahmedilik neredeyse tabanını kaybetmiştir.⁶³ Çünkü bu grup Nijerya'da 1916'da başlayan hemen hemen bütün Ahmedî faaliyetleri sahiplenmiş ve tarihçesini de 1916 yılıyla başlatmıştır.⁶⁴ Ancak süreç içerisinde bu yeni harekette bütünlüğünü koruyamamış ve etkin bir ayrılıkçı hareketle karşı karşıya kalmış ve içerisinde "Nijerya'nın Envaru'l-İslam Hareketi" adlı bir başka bir ayrılıkçı Ahmedî grup çıkarmıştır.⁶⁵

2.2.2. Nijerya'nın Envaru'l-İslam Hareketi

1974 yılında Pakistan'daki Ahmedîleri "İslam-dışı azınlık" olarak tanımlayan anayasa değişikliğinin⁶⁶ Nijerya'da da yansıması olmuş ve Nijerya Yüksek İslam Konseyi aldığı bir kararla hac yapmak isteyenlerin Ahmedî olmadıklarına dair bir belge imzalamalarının zorunlu olduğuna yönelik bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenleme ise ayrılan grup içerisinde, yeni bir ayrılık yaşanmasına sebep olmuştur.

⁶² "History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede" LXXXIV, sy 2 (Aralık 1989): 21-22, 24; Fisher, Humphrey J., *Ahmadiyyah: a Study in Contemporary Islam on the West African Coast* (London, 1963), 109. Yeni grupların Kadiyânî veya Lahorî gruplarının içerisinde ayrıldıklarına dair kesin bilgiler ancak inanç esasları ve takip ettikleri kişiler bağlamında ortaya konulabilmektedir. İşte bu grubun ana bünye Ahmedilik içerisinde sınıflanmasının temel nedeni de 1935 tarihinden önce Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in Hilafeti'ni kabul etmelerinden dolayıdır. Zira ana bünye Ahmedîler'den ayrılan bu gruba dair bilgiler, ana bünyenin resmi yayın organı olan *Review of Religions* adlı dergiden elde edilmiştir. Ayrıca Lahorî Ahmedîlerin Nijerya'daki belirgin ve dikkat çekici faaliyetlerinin 1960lar'dan sonra başladığı bilinmekte ve Birleşmiş Milletleri'n Nijerya'daki Ahmedîlerin gruplaşmalarına dair kısa bir raporu söz konusudur. Bütün bu bilgiler dikkate alındığında bu grubun Kadiyânî Ahmedîler içerisinde çıkan bir grup olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Konu hak. bkz. Valentine, *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice*, 61; "Nigeria: The Hamadiya Islamiyya (1993-1997)", erişim 14 Aralık 2021, <https://www.refworld.org/docid/3ae6abbd8c.html>.

⁶³ Ana bünye Ahmedî kaynaklara göre cemaat içerisinde etkin olan bu grup ayrıldıktan sonra kalan birkaç Ahmedî'nin beyatı neticesinde faaliyetlerine yeniden başlamışlardır. "History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede", 22.

⁶⁴ "History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede", 21-22, 24. Ancak Ahmedîlerin Nijerya cemaati içerisinde yaşanan bu büyük ayrılıkta başlangıçta yenik gibi görünen süreç içerisinde ise büyük bir Ahmedî kitleyi yine kendisine bağlamayı başaran ana bünye Ahmedîlik olmuştur.

⁶⁵ "History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede", 21-22, 24.

⁶⁶ "Constitution (Second Amendment) Act, 1974.", 106, 206 § 1 (1974).

Bu ayrılığın gerekçesinin konjonktürel olarak “Ahmedî” ismini kullanmaktan imtina edenlerin “Nijerya’nın Envaru’l-İslam Hareketi” isimli yeni bir hareket kurmaları olduğu düşünülmektedir.⁶⁷ Nitekim bu yeni hareket varlığını devam ettirebilmek adına kendisini Sünni bir gelenek içerisinde konumlama gayreti içerisinde olmuş ve tespit edilebildiği kadarıyla Mirza Gulam Ahmed merkezli bir din söyleminden vazgeçerek “modernist”, “ılımlı” genel bir “İslami” tebliğ organizasyonuna dönüşmüştür. Bu gruptaki kadar belirgin bir dönüşüm olmasa da benzer bir fikirsel temayül, süreç içerisinde “Nijerya, İslam’da Ahmedîye Hareketi” için de söz konusudur.⁶⁸

Ana bünye Ahmedilik’ten gittikçe uzaklaşıp Sünni çizgiye yaklaşan bu iki hareketin inançlarına dair bilgiye ise neredeyse hiç ulaşamamıştır. Bu iki grubun inançlarıyla ilgili tek ulaşılabilen veri ise bu grupların ana bünye Ahmedilik gibi barış, dinler arası diyalog, kardeşlik gibi mefhumları oldukça ön plana çıkarmalarıdır.⁶⁹ İnanç yapılarına dair açık bilgilerin bulunmaması ise kendilerini Sünni gelenek içerisinde konumlama gayretlerinden kaynaklanmış olmalıdır.

Belirtilen iki hareketten doğrudan ulaşılabilen grup “Nijerya’nın Envaru’l-İslam Hareketi” adlı zümrenin sosyal medya hesaplarıdır.⁷⁰ “Nijerya, İslam’da Ahmedîye Hareketi” adlı gruba dair güncel bilgilere ise başka çeşitli sitelerden ulaşılmıştır.⁷¹ Nitekim Nijerya Ahmedileri’ne dair bir Birleşmiş Milletler raporunda Nijerya’da Kadiyânî ve Lahorî koluna mensup olmayan başka Ahmedî grupların

⁶⁷ “Ahmadiyya Movement in Nigeria”, erişim 12 Aralık 2021, <https://rpl.hds.harvard.edu/faq/ahmadiyya-movement-nigeria>; “History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede”, 24. Ahmedîlerin Endonezya’daki durumları hak. bkz. Muhammed Haron, “Africa’s Muslim Authorities and Ahmadiis: Curbed Freedoms, Circumvented Legalities”, *The Review of Faith & International Affairs* 16, sy 4 (2018): 60-74.

⁶⁸ “Ahmadiyya Movement in Nigeria”.

⁶⁹ “Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria”, erişim 14 Aralık 2021, <https://www.facebook.com/anwarulislam1916/>; Shakirah Adunola, “Centenary Ahmadiyyah Movement launches book”, 21 Nisan 2017, <https://guardian.ng/features/friday-worship/centenary-ahmadiyyah-movement-launches-book/>.

⁷⁰ Aslında bu hareketin önceden var olan internet siteleri kapatılmış, şu an çok aktif olarak kullanmasalar da sadece sosyal medya hesapları üzerinden müntesiplerine ulaşmaktadırlar. Site için bkz. “Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria”, erişim 14 Aralık 2021, <https://www.facebook.com/anwarulislam1916/>; “Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria”, erişim 14 Aralık 2021, https://twitter.com/Anwarulislam_NG.

⁷¹ “Nigeria: Okunnu Advises Ahmadiyya, Anwarul-Islam Movements To End Legal Battle”, erişim 12 Aralık 2021, <https://allafrica.com/stories/200011270135.html>; “Ahmadiyya Movement in Nigeria”.

olduğundan bahsedilmektedir.⁷² Muhtemeldir ki bahse konu olan bu gruplar Kadiyânî gelenek içerisinde çıkan “Nijerya, İslam’da Ahmedîye Hareketi” ve “Nijerya’nın Envaru’l-İslam Hareketi” adlı zümrelerdir.

Günümüzde bu iki hareket varlıklarını Nijerya’yla sınırlı bir şekilde devam ettirmektedirler. Ancak bu iki grubun yeniden bir araya gelmesine dair fikirler, her iki grup tarafından da dile getirilmektedir.⁷³ Süreç içerisinde bu iki ayrılıkçı grubun birleşmesi olasıdır. Zira her iki grupta ana bünye Ahmedîlik’ten fikirselsel olarak ayrı, Sünnî geleneğe yakın bir görünüm arz etmektedirler.⁷⁴

2.2.3. Hilafet Talebine Karşılık Cemaatten Çıkarılanlar

II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed döneminde Nijerya Ahmedîleri arasında yaşanan ayrılıktan sonra üçüncü halife seçimlerinde “soya dâhil olmayan Ahmedîler” tarafından veraset sistemine yönelik şahıs bazında şiddetli eleştiriler söz konusu olmuştur. Nitekim üçüncü halife seçimlerinde, isimleri halife adayı olarak da geçen I. Halife Mevlâna Hekim Nureddin’in iki oğlu, Mirza Nasir Ahmed’i daha babası hayattayken “halife gibi” davranmakla eleştirmişlerdir. Babasının vefatı sonrası seçim sürecinde ise babasının karizması üzerinden hilafeti elde ettiğine yönelik itirazlarda bulunmuşlar bundan dolayı da cemaatten çıkarılmışlardır.⁷⁵ Önceki halifenin çocuklarının cemaatten çıkarılması normal şartlarda oldukça yankı yapması beklenen bir durumken Mirza Gulam Ahmed’in soyunun belirgin şekilde ön plana çıkarıldığı bu gelenekte çok da büyük bir rahatsızlık sebebi olmamıştır. Zira Mevlâna Hekim Nureddin’in diğer oğulları da cemaat tarafından istedikleri karizmayı bulamadıklarından olmalıdır ki cemaatten 1950ler’den önce kendi istekleriyle ayrılmışlardır. Bu yaşananlarla birlikte Mevlâna Hekim Nureddin’in adından başlamak üzere soyuna dair Ahmedî tarihinde bilinçli bir ihmâl etme durumu söz konusu olmaya başlamıştır. Zira Gulâmî soy karizmasını ön plana çıkaran Ahmedî tarihinde Mevlâna Hekim Nureddin’in soyunun akıbetiyle ilgili neredeyse hiçbir bilgi geçmemektedir.⁷⁶

⁷² “Nigeria: The Hamadiya Islamiyya (1993-1997)”.

⁷³ Shakirah Adunola, “Centenary Ahmadiyyah Movement launches book”; “Nigeria: Okunnu Advises Ahmadiyya, Anwarul-Islam Movements To End Legal Battle”; “Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria”.

⁷⁴ “Ahmadiyya Movement in Nigeria”; “History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede”, 24.

⁷⁵ Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 158-60.

⁷⁶ Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 158-60.

2.3. Modern Dönem Ahmedîlik'te Ayrışmalar

Bahsedilen ayrılıkçı fikirlerden uzun zaman sonra modern dönem Ahmedîliğinde ise durumlar daha sıkıntılı görünmektedir. Zira bu dönemde bireysel ve hareket bazında ayrılıklar çok daha belirgin olarak yaşanmaktadır. Nitekim “diaspora Ahmediliği” olarak adlandırabileceğimiz Batı’da doğan ve büyüyen üçüncü nesil Ahmedîlerin diasporanın getirdiği daha seküler dünya algıları bağlamında bireysel olarak halife otoritesini reddetme temayülü göstermeleri Ahmedî Hilafeti’ni önceden olmadığı kadar büyük problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır.⁷⁷

Modern dönem olarak adlandırılacak 2000’li yıllarla birlikte Ahmedî tarihinde yeni bir kırılma yaşanmış ve sarsılmaz bir otoriter sistemle hilafeti bir nevi verasetle yöneten Ahmedî halifesinin otoritesinin artık ciddi ciddi sorgulandığı bir döneme girilmiştir. Özellikle cemaatin yayılcı politikası birbirinden bağımsız coğrafyalarda farklı Ahmedî ekollerin ortaya çıkmasına, yerel cemaatlerin güçlenmesine ve bu cemaatler içerisinde, karizmatik kişilerin de hilafette hak talebinde bulunmasına ve Allah’tan vahiy aldıkları iddiasıyla etraflarında belirli zümreler oluşturarak yeni Ahmedî gruplar oluşturmalarına neden olmuştur.⁷⁸

2.3.1. Cemaatü'l-Ahmedîyyeti'l-Müslimîn

Tespit edilebildiği kadarıyla söz konusu ayrılıkçı hareketlerin ilki Hint okyanusunda yer alan Moruşiş adasında⁷⁹ ortaya çıkmıştır.

⁷⁷ Küçüköner, “Mirza Gulam Ahmed”, 357-58.

⁷⁸ Küçüköner, “Mirza Gulam Ahmed”, 360-61; Munir Ahmad Azim, *The Finality of Prophethood: A Wrong Concept* (yy, 2014). Ancak modern dönem hareketleri oldukça yeni oldukları, kurumsallaşmaları söz konusu olmadığı ve ana bünyeye muhalif olarak çıktıkları için, bu hareketlerin fikirleriyle ilgili sağlıklı bilgi elde etmek neredeyse imkânsızdır. Bu çalışmada, ulaşılabilen bütün kaynaklardan elde edilebilen bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

⁷⁹ Kıta Afrikasının yaklaşık 800 kilometre uzağında, Hint okyanusu üzerinde yer alan ve bir ada topluluğu olan Moruşiş’da Ahmedîlerin faaliyette bulunması oldukça dikkat çekicidir. Ancak Moruşiş’da nüfusun yüzde 68’i Hint kökenlilerden oluşmaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık yüzde 50’si Hindu inancına mensupken, yüzde 17 civarındaki bir grup da Müslüman’dır. Müslümanların bir bölümünün de Ahmedî olduğunu tahmin edilmektedir. Ancak sayılarıyla ilgili resmi bir veri bulunmamaktadır. Tahir Ahmed’in 1987 tarihinde bu ülkedeki Ahmedî merkezlerine gezi yaptığı bilinmektedir. Tahir Ahmed’in yaptığı bu gezi dikkate alındığında ve adada bir Ahmedî camisi bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu ülkede Müslümanların toplam sayısı bağlamında hatırı sayılır bir Ahmedî nüfusunun bulunduğu şeklinde yorum yapmak mümkündür. Bkz. “Khilafat Moves to London”, *Tariq Magazine*, 2004, 25, 46. Moruşiş’a dair resmi rakamlar, CIA’in kendi resmi sitesinden elde

Moruşis, Hint kökenlilerden oluşan bir adadır. Ahmedî mübelliğler buraya oldukça erken dönemde, 1915'te gelerek tebliğ faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır.⁸⁰ Tebliğ faaliyetleri sonucunda ada halkının hatırı sayılır bir kısmı Ahmediliğe geçmiş; ada yönetiminde hak iddia edebilecek bir nüfusa erişmişlerdir. İşte söz konusu adada 2000'li yılların başında merkezdeki hilafet ile ilgili uygulamalara tepki yükselmiş ve ana bünyeden kopuş yaşanmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla ilk Ahmedî ayrılıkçı hareket Cemaatü'l-Ahmediyyeti'l-Müslimin'dir. Hareketin tarihçesine bakıldığında, bu hareketin Münir Ahmed Azim ve Zaferullah⁸¹ Domun isimli iki kıdemli Moruşisli Ahmedî'nin önderliğinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Hareketin öyküsünü Zaferullah Domun tarafından yazılan bir bilgi notundan elde ettik. Bu bilgi notuna göre, 2000 yılında Moruşis'deki bir Ahmedî mübelliğ,⁸² IV. Halife Tahir Ahmed'e, "Münir Ahmed Azim" ve "Zaferullah Domun" adlı şahısların Allah'tan vahiy aldığı iddiasında bulduklarına ve kendilerinden bağımsız hareket ettiklerine yönelik bir mektup yazmış, bunun üzerine halife Mirza Tahir Ahmed de cemaatin önde gelenlerinden olan bu iki kişiyi cemaatten çıkarmıştır. Bu kişiler halifeden af dilemiş ancak özürleri kabul edilmemiş, Ahmedî camilerine gidip Cuma namazı kılmaları ve diğer Ahmedîlerle sosyal ilişki kurmaları yasaklanmıştır. Bu iki kişi açısından oldukça sıkıntılı geçen bir süreç sonunda, başka Ahmedîler de cemaatten atılan bu kişilerin haksızlığa uğradığını düşünüp bu iki kişinin yanında yer almaya başlamışlardır. Bu kişilerin de katılmasıyla, Münir Ahmed Azim ve Zaferullah Domun, Allah tarafından görevlendirildikleri iddiasıyla, "Cemaatü'l-Ahmediyyeti'l-Müslimin"⁸³ adlı yeni bir Ahmedî grup kurmuşlardır.⁸⁴ Bu yeni kurulan grubun liderliğini de bu dönemde Münir Ahmed Azim yapmıştır. Ancak süreç içerisinde hareket içerisinde

edilmiştir. Bkz. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mp.html>. erişim tarihi 21.03.2017.

⁸⁰ "Khilafat Moves to London", 25, 46.

⁸¹ İsmi orijinali "Zafrullah" şeklinde olsa da Türkçe'deki kullanım esas alınmıştır.

⁸² "Mübelliğ", halife tarafından, cemaatin bir bölgedeki dini faaliyetlerini, halifenin direktifleri çerçevesinde organize etmek için resmi olarak görevlendirilen kişilere denmektedir. Bu kişilerin cemaatin resmi dini eğitim kurumu olan ve dünyanın farklı noktalarında yer alan "Camia Ahmadiyya"da eğitim almaları gereklidir. İngiltere'deki Camia Ahmadiyya hak. bilgi almak için bkz. "Jamia Ahmadiyya United Kingdom An Institute of Theology and Modern Languages", erişim 09 Ekim 2021, <https://www.jamiaahmadiyya.uk/>.

⁸³ İnternette isimleri "Cemaat-i Ahmadiyya el-Muslimin" şeklinde geçmektedir.

⁸⁴ Domun, "I am to You A Sincere Counselor", erişim 05 Aralık 2021. Kaynaklara göre, bu dönemde sayıları yetmiş civarındadır. Ancak kısa süre içerisinde, bu yeni toplulukta, umduklarını bulamayan on ila yirmi kadar kişi yeniden ana bünye Ahmediliğe dönüş yapmıştır.

Zaferullah Domun'un başını çektiği bir grup, hareket liderinin otoriter bir yönetim anlayışı benimsediğini savunmuştur. Bu bağlamda 2007 yılında, Zaferullah Domun, Allah tarafından görevlendirildiği iddiasında bulunarak, kendisini destekleyenlerle birlikte Münir Ahmed Azim'i hareketten uzaklaştırmış ve hareket liderliğini ele geçirmiştir.⁸⁵

Zaferullah Domun'un liderliği ele geçirmesiyle, Cemaatü'l-Ahmediyyeti'l-Müslimîn, ana bünye Ahmedilik'le aynı görüşlere sahip olmuştur. Mirza Gulam Ahmed'i şâri' olmayan, "ümme'ti nebi",⁸⁶ mesih, mehdi ve müceddid olarak kabul etmiştir. Bu hareketin önemli özelliği ana bünye Ahmedilik'le paralel olarak Mirza Gulam Ahmed figürünü ön plana çıkarmaları, sıklıkla Mirza Gulam Ahmed'in sözlerine referans yapmalarıdır.⁸⁷ Öyle ki Mirza Gulam Ahmed'e yönelik vurgunun, Hz. Peygamber'den bile daha fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yönüyle, bu hareket için Mirza Gulam Ahmed'in belirleyici unsur olduğunu ifade etmekte bir beis yoktur. Bu durumun nedeni olarak, hareket lideri olan Zaferullah Domun'un dedelerinden itibaren Ahmedî olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Zaferullah Domun'un dedeleri, daha 1900'lü yılların başında, adaya tebliğ faaliyetleri için gelen, Ahmedî mübelliğler aracılığıyla Ahmedî olan ilk ailelerdendir. Ayrıca Domun, ana bünye Ahmedilik'te bilfiil uzun yıllar çalışmış, cemaat içerisinde Huddamu'l-Ahmadiyye başkanlığı, bölge cemaat başkanlığı, ulusal meclisi-i amila üyeliği yapmıştır.⁸⁸ Ayrıca IV. Halife Tahir Ahmed'le 1988-1998 yılları arasında defaten görüşmüş ve pek çok calsaya⁸⁹ katılmıştır.⁹⁰ Bu yönüyle, ana bünye inançlarıyla bir problemi olmamıştır.⁹¹ Ancak cemaatten çıkarılmasına neden olan görüşleri,

⁸⁵ Domun, "I am to You A Sincere Counselor", erişim 05 Aralık 2021.

⁸⁶ Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed'in nübüvvetini tanımlamak için sıklıkla kullandığı "ümme'ti nebi" kavramı için detaylı bilgi için bkz. Küçüköner, "Mirza Gulam Ahmed", 282-86.

⁸⁷ Domun, "I am to You A Sincere Counselor", erişim 05 Aralık 2021.

⁸⁸ Bu birimler üst düzey Ahmedî yönetim organlarıdır.

⁸⁹ Ahmedilerin yıllık buluşma toplantısıdır. Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutta gerçekleştirilmektedir. Bu kavramın Türkçe transliterasyonu "celse" şeklinde olsa da Türkiye'deki Ahmediler ve dünyanın farklı noktalarındaki Ahmediler genel olarak "calsa" ifadesini tercih ettiği için bu kullanım şekline başvurulmuştur.

⁹⁰ "Zaferullah Domun A Profile", erişim 11 Kasım 2021, http://www.jaam-international.org/eng/dec/zd_profile.htm. Domun, ayrıca Ahmediliğin gelişmesi noktasında pek çok katkısının bulunduğunu özellikle de Ahmediliğin resmi yayın organı olan Muslim Television Ahmadiyya (MTA) adlı televizyonun kuruluşunda aktif faaliyet gösterdiğini iddia etmiştir.

⁹¹ Domun'un kendi ifadelerine göre, cemaate otuz yıl hizmet ettikten sonra emekli olup ailesiyle vakit geçirmeye karar verdiğini ancak hiç tahmin etmediği şekilde

hilafeti dini bir mesele olarak değerlendiren Kadiyânî Ahmediler'den farklılaşarak hilafeti daha dünyalık bir mesele olarak değerlendirmesinden kaynaklanmıştır. Halifenin kararlarının dokunulmazlığına ve hilafetin soya tahsisine karşı çıkmıştır. Nitekim başını çektiği bu hareket, kendilerini ana bünye Ahmedilik'ten çıkaran IV. Halife Tahir Ahmed'in hilafetini meşru görmemektedir. Hareket günümüzde de Domun liderliğinde, Morışis'da, bazı Hint okyanusu adalarında ve Fas'ta faaliyetlerine devam etmektedir.⁹² Sayıları oldukça az olup sayılarına dair net bir bilgi bulunmamaktadır.

2.3.2. Cemaatu's-Sahihî'l-İslam

"Cemaatu's-Sahihî'l-İslam", diğer bir Ahmedî ayrılıkçı gruptur. Kurucusu "Cemaatü'l-Ahmadiyyetü'l-Müslimîn" adlı hareketten uzaklaştırılan Münir Ahmed Azim'dir. Nitekim Münir Ahmed Azim, kendi kurduğu hareketten çıkarıldıktan sonra, 2008 yılında, "Cemaatu's-Sahihî'l-İslam" adlı yeni bir hareket kurmak zorunda kalmıştır.⁹³

Münir Ahmed Azim, Cemaatu's-Sahihî'l-İslam'dan uzaklaştırılmasına dair yukarıda da bahsedildiği üzere, Zaferullah Domun'la benzer bilgiler vermiştir.⁹⁴ Kurucularından olduğu hareketin müntesiplerinin onu terk etmesini, peygamberlerin milletlerinin, onları terk etmesiyle ilişkilendirmiş, Allah tarafından yeni bir hareket kurmak üzere görevlendirildiğini iddia etmiştir.⁹⁵ Ancak Münir Ahmed Azim, bu ifadeleriyle birlikte, 2002 yılından itibaren Allah'la irtibat halinde olduğunu da özellikle belirtmiştir. Kendisi tarafından verilen bu tarih, IV. Halife Tahir Ahmed'in vefat edip V. Halife Mesrur Ahmed'in halife seçildiği yılı göstermektedir. Bu

Allah tarafından görevlendirildiğini iddia etmiştir. Bkz. "Zafrullah Domun A Profile", erişim 11 Kasım 2021.

⁹² Domun, "I am to You A Sincere Counselor"; "Zafrullah Domun", erişim 05 Aralık 2021, <https://wiki.qern.org/ahmadiyya/organisations/qadiani/jamaat-ahmadiyya-al-mouslemeen/zafrullah-domun>.

⁹³ "The Muhyi-ud-Din Munir Ahmad Azim- The Course of His Life –Munadane and Spiritual", erişim 09 Kasım 2021, http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com/jusai_files/biomaeng.htm.

⁹⁴ "Jamaat Ul Sahih Al Islam Arise& Create a New World", erişim 08 Mayıs 2021, http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com/jusai_files/indexeng.htm. Ayrılıkla ilgili olarak, Münir Ahmed Azim de Zaferullah Domun'la benzer bilgiler vermektedir. Münir Ahmed Azim'in verdiği bilgilere göre, Zaferullah Domun, kendisine müntesiplerini, onun etrafında toplamış ve hareketin liderliğini ele geçirerek, kendisini hareketten uzaklaştırmıştır. Bu yüzden de, kendisinin, Cemaatu's-Sahihî'l-İslam adlı yeni hareket kurmak zorunda kaldığını belirtmiştir.

⁹⁵ "Jamaat Ul Sahih Al Islam Arise& Create a New World", erişim 08.05.2021.

bağlamda, onun bu tarihi vermesinin muhtemel sebebi de kendisinin de hilafette hakkı olduğunu iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Zira bu grupta kendisini “hakiki Ahmedilik” olarak görmekte, ana bünye Ahmedilik halifesiyle ve ana bünye mensubu Ahmedilerle tartışmalar gerçekleştirebilmek adına sürekli “açık çağrı mektupları” yayımlamaktadır.⁹⁶ Bu çağrılar, Ahmedî halifesinin cevaplaması amacıyla yazılmış sorulardan oluşmaktadır. Münir Ahmed Azim bu sorularda, kendisinin Allah tarafından görevlendirildiğini ancak Ahmedî halifesinin seçimle iş başına geldiğini iddia etmekte ve halifenin ilahi dayanağının neler olduğuna dair reddiyeci sorular sormaktadır.⁹⁷ Ancak tespit edilebildiği kadarıyla, ana bünye Ahmedilik ve Ahmedî halifesi bu türden olumsuz düşüncelerin yayılmaması adına bu soruları kamu önünde çok da fazla dikkate almamaktadır. Bu kişiler bir nevi dinden uzaklaşmış kişiler olarak değerlendirilmektedir. Nitekim kendi kaynaklarında, bazı Ahmedilerin, halife otoritesine karşı çıktığına ve aslında onların Allah’a karşı geldiklerine yönelik ifadeler yer almaktadır.⁹⁸

Münir Ahmed Azim, kurduğu yeni hareketteki konumunu Hz. Peygamber’in mesajını dünyaya yaymak için Allah tarafından görevlendirilmiş, “muhyiddin”, dinin müceddidi, ihyacısı sözleriyle açıklamıştır.⁹⁹ Yeni kurulan bu hareketin çizgisinin de Mirza Gulam Ahmed geleneği olduğunu, Mirza Gulam Ahmed’i vadedilen mesih, mehdi ve müceddid kabul ettiklerini ifade etmiş, nebi olmasına yönelik düşüncelerinden ise bahsetmemiştir. Ancak Azim tarafından dile getirilmese de, bu hareketin de Mirza Gulam Ahmed’i şâri’ olmayan, ümmetî nebi kabul ettiği, hareketin resmi internet sitesindeki bilgilerden anlaşılmıştır.¹⁰⁰ Nitekim Kadiyânî kolunun akidevî anlayışına uygun olarak, Müslümanlar tarafından “hatemennebiyin” ayetinin yanlış yorumlandığı özellikle

⁹⁶ “The Muhyi-ud-Din Munir Ahmad Azim- The Course of His Life –Munadane and Spiritual”, 09 Kasım 2021.

⁹⁷ “The Muhyi-ud-Din Munir Ahmad Azim- The Course of His Life –Munadane and Spiritual”, erişim 09 Kasım 2021.

⁹⁸ Nitekim ana bünye Ahmediler bu ayrılıkçı hareketlere, dinden çıkmış gibi şiddetle tepki göstermektedirler. Ancak Ahmedî olmayan Müslümanlar için de, kendilerinden ayrılanları ifade ederken, İslam dünyasında da erken dönemde yaşanan ayrılıkları işaret ederek gizli bir cevap vermekte ayrıca İslam dünyasında yaşanan erken dönemdeki ayrılıkları da oldukça eleştirel bir gözle yorumlamakta ve kendi ayrılıkçılarıyla bir nevi özdeşleştirmektedirler. Bu konudaki eleştirel ifadeler için bkz. “Seven Arguments in Support of the ‘Letter Conspiracy’”, erişim 11 Kasım 2021.

⁹⁹ “Jamaat Ul Sahih Al Islam Arise& Create a New World”, erişim 08.05.2021.

¹⁰⁰ Kitap isimlerinin yer aldığı bir sayfada, kendi yayımladıkları “ümmetî nebi” isimli bir kitap yer almaktadır. Kendi resmi sitelerindeki bu bilgi için bkz. http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com/jusai_files/books_mainpg.htm, erişim 08.05.2018.

belirtilmiştir.¹⁰¹ “Hatemennebiyyin” ayetinin yanlış yorumlandığına yönelik bilgiden, bu hareketin de Mirza Gulam Ahmed’i bir şekilde nebi olarak değerlendirdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Münir Ahmed Azim’in kurduğu bu yeni hareketin bir başka ilginç noktası daha tespit edilmiştir. Hareket, Mirza Gulam Ahmed merkezli olmasına rağmen, “Mirza Gulam Ahmed” figürünü ön plana çıkarmama konusunda özel çaba harcamaktadır. Bu bağlamda Ahmedilik’ten kopan ve hakiki Ahmediliğin kendileri olduğunu iddia eden hareketin isminde “Ahmediye” ifadesinin bulunmaması oldukça dikkat çekicidir. Hatta hareketin resmi internet sitesinin ana sayfası dâhil büyük bir bölümünde Mirza Gulam Ahmed’e dair hiçbir ifadenin yer almadığı görülebilmektedir.¹⁰² Bu yaklaşımın nedeni olarak, hareketin, ana bünye Ahmedilik’ten ayrılmasına rağmen, muhtemelen ana bünye Ahmedilik’le karıştırılmamak ve inançlarından dolayı muhalefete maruz kalmamak için Mirza Gulam Ahmed figürünü ve Ahmedî ismini ön plana çıkarmamayı tercih ettiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Münir Ahmed Azim’in kurduğu bu yeni hareketin, Zaferullah Domun’un liderliğinde kalan “Cemaatü’l-Ahmadiyyeti’l-Müslimin”in, Mirza Gulam Ahmed’i oldukça ön plana çıkaran yaklaşımlarından farklı kaldığını¹⁰³ ve bu hareketin, içerisinden çıktığı halde Cemaatü’l-Ahmadiyyeti’l-Müslimin grubuna göre fikrîsel olarak ciddi bir dönüşüm geçirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁰⁴

Morişis’den çıkan bu iki Ahmedî grubun ana bünyenin etno-mezhepsel görüntüsüne de karşı çıkarak hilafeti Afrika’ya taşımak gibi bir amaçlarının da olduğunu söylemek mümkündür. Zira Nijerya’da ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlerden yıllar sonra hilafeti Afrika’ya taşıyan bu iki hareket “global bir hilafet sistemi” sunan Ahmedî Hilafeti’ni, “yerelleştirme” ve “bölgelleştirme” çabalarıyla oldukça dikkat çekici görünmektedir.

¹⁰¹ Azim, *The Finality of Prophethood: A Wrong Concept*, 3-43.

¹⁰² Hareketin güncel resmi web sitesini incelemek için bkz. <http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com>, erişim 09.09.2021.

¹⁰³ Azim, *The Finality of Prophethood: A Wrong Concept*, kapak sayfası. Cemaat-i Ahmadiyya el-Muslimin’den diğer bir farklılığı ise, IV. Halife Mirza Tahir Ahmed’i de kabul edip sadece V. Halife Mesrur Ahmed’in hilafetini kabul etmemesidir.

¹⁰⁴ Ahmedilik içerisinden çıkan bu iki yeni “Cemaat-i Ahmadiyya el-Muslimin” ve “Cemaatu’s-Sahihî’l-İslam” isimli gruplar için genel değerlendirme yapıldığında iki temel özellik dikkati çekmektedir. Birinci özellik, her iki hareketin de Mirza Gulam Ahmed merkezli olup hilafet müessesesini aradan çıkarmaları ve Mirza Gulam Ahmed’i ön plana çıkarmalarıdır. Diğer bir özellikleri ise, hilafette kendilerinin de bireysel olarak söz sahibi olabileceklerine ve kendilerinin de hilafette hakları olduğuna inanmaları ve hilafetin soy dışına kapalı bir veraset sistemine dönüşmüş olmasına karşı çıkmalarıdır.

2.3.3. Cemaatü'l-Ahmadiyyet'il-Islah Pasand

Ana bünye Ahmedilik'ten kopan diğer bir grup¹⁰⁵ ise Almanya merkezli Cemaatü'l-Ahmadiyyet'il-Islah Pasand¹⁰⁶ isimli gruptur. Hareketin kurucusu Abdulgaffar Cenbe (Abdul Ghaffar Janbah)'dir. Bu hareket, Mirza Gulam Ahmed'i ümmetî nebi, mesih-mehdi, hatemu'l-hulefa, müceddid-i azam olarak kabul etmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla, bu hareket Cenbe'nin IV. Halife Mirza Tahir Ahmed'e ve hilafetine (1982-2002) karşı muhalefet etmesiyle ayrılık sürecine girmiştir. Tahminen 2010 yılı civarında ise ilk halifeden sonra, verasete dönüşen hilafet müessesesine karşı çıktığı iddiasıyla Ahmedilik'ten ayrılmıştır. Nitekim hareket lideri, ayrılık sonrası, ilk halife dışındaki hiç kimsenin hilafetinin geçerli olmadığını savunmuş;¹⁰⁷ II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'i hilafeti saltanata dönüştürmekle itham ederek II. Halife ve sonrasını, Muaviye ve iktidarına benzetmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Bu grubun Ahmedî ana bünyeden kopmuş olma ihtimali yüksektir. Zira sürekli ana bünye Ahmediliğin halifesi Mirza Mesrur Ahmed'i hedef alan paylaşımlar yapmaktadır. Ancak Mirza Gulam Ahmed'e dair fikirleri nedeniyle Lahori grupla da ilişkilendirmek olasıdır. Lâkin bu grup araştırılırken Lahori grubun liderlerine dair bilgilerle de karşılaşılmalıdır. Bu konuyu tam olarak netleştiremediğimizden ufak da olsa bir şüphemizin olduğunu belirtmekle iktifa ediyoruz. Bu grubun Mirza Mesrur Ahmed'i hedef alan görüşleri için bkz. "Khutba JumatulMubarak 19 March 2021. Jamaat Ahmadiyya IslahPasand", erişim 13 Aralık 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=8N8AkuxV5y4>; "Jama'at Ahmadiyya Islah Pasand", erişim 07 Kasım 2021, <https://www.facebook.com/alghulam.co.uk>.

¹⁰⁶ Hareketin ismi Urduca'dır. İngilizce kullanımı "Ahmadiyya Revolution Time" şeklindedir. "Ahmedî Devrim Zamanı" anlamına gelmektedir.

¹⁰⁷ İlk halifenin hilafetinin geçerli olduğunu savunmuş ve onu erken dönemdeki Raşid Halifelerle ilişkilendirerek "raşid halife" olarak tanımlamaktadır.

¹⁰⁸ Bu argümanı, Ahmedilerin kendilerini "İslam Rönesansı" yani "İslamın canlanması" olarak kabul etmesine karşı geliştirdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Krş. Abdul Ghaffar Janbah, "For Jamaat Ahmadiyya, moment to ponder", erişim 05 Mayıs 2018, http://alghulam.co.uk/Documents/Moment%20to%20ponder%20for%20Jamaat%20Ahmadiyya%20Islah%20Pasand_1.pdf; Mirza Masrur Ahmad, *Tabligh and Revival of Islam*, Cuma Hutbesi, 2010. Abdul Ghaffar Janbah'ın liderliğinde kurulan hareketin "www.alghulam.co.uk" adlı internet sitesinden belirtilen tarihte elde edilen bilgilere şu an ulaşılabilir. Ancak aynı bilgiler yukarıda paylaşılan "facebook" hesaplarından ulaşılabilir. Ayrıca çalışmanın son döneminde internet siteleri tekrar kontrol edilirken <https://www.alghulam.com/index.php> adlı site üzerinden de müntesiplerine yeniden ulaşmaya başladıkları farkedilmiştir. Bilgi için bkz. "Jama'at Ahmadiyya Islah Pasand"; "The Ahmadiyya Reform Movement", erişim 16 Aralık 2021, <https://www.alghulam.com/index.php>.

Cenbe, II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in 1944 yılında kendisini, Mirza Gulam Ahmed'in 1886 yılında Allah'tan aldığı iddia ettiği bir vahye dayanarak "vadedilen ıslahatçı" "muslih-i mev'üd" olarak ilan etmesine¹⁰⁹ ve hareketin gittikçe soy merkezli bir anlayışa kaymasına karşı çıkmıştır. Zira Cenbe, Mirza Gulam Ahmed'in bu vahyinin herkes için geçerli olabileceğini iddia etmiştir. Mirza Gulam Ahmed'in "muslih-i mev'üd" olacak bir evlat vahyinin ise Mirza Gulam Ahmed'in fiziki oğlu olmasa da manevi oğlu olarak kendi şahsında gerçekleşmiş olduğunu iddia etmiş mahlasını da "Zeki Gulam" olarak belirlemiştir. Ayrıca kendisini, "mesihu'z-zaman" ve "vadedilen müceddid" olarak da tanımlamıştır.¹¹⁰ Gelişinin, Mirza Gulam Ahmed'in ikinci gelişi olduğunu hakiki bir geliş olmadığını belirtmesine rağmen, kendi dini iddialarına inanmayı da zorunlu kılmıştır.¹¹¹ Mirza Gulam Ahmed'in Hint geleneği çerçevesinde de geliştirdiği nübüvvet teorisi bağlamında, Cenbe de "ikinci geliş" ifadesiyle, Hint geleneğindeki tanrıların yeryüzüne inmesini ifade eden "avatarlık" düşüncesi arasında bir paralellik kurmuştur.

Cenbe'nin liderliğini yaptığı bu hareket etno-mezhepsel bir görünüm arz etmektedir. Nitekim cemaat Almanya merkezli olmasına rağmen neredeyse sadece Hint-Pak orijinli bir kitleye hitap

¹⁰⁹ "Muslih-i mev'üd" meselesi Ahmedî tarihi açısından oldukça önemli bir husustur. Zira Ahmediler, Mirza Gulam Ahmed'in Allah'tan aldığı bir vahiyle hayırlı, İslam'ı yayacak bir erkek evlada sahip olacağını iddia ettiğine ve iddianın da Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed'in şahsında gerçekleştiğine inanmaktadırlar.

¹¹⁰ Abdul Ghaffar Janbah, "Jamaat Ahmadiyya Islah Pasand", 12 Nisan 2018, http://alghulam.co.uk/Documents/Jamaat%20Ahmadiyya%20Islah%20Pasand_1.pdf; "The Ahmadiyya Reform Movement". Hareket ana bünye Ahmedilik'te olduğu gibi finansal katkıya oldukça önem vermektedir. Finansal katkıyı, hareket için zorunlu ve elzem bir özellik olarak tanımlamaktadır. Bu finansal katkı, hareket üyelerinin bir kısmının vermek zorunda olduğu aylık zorunlu ödemelerden, bir kısmı ise isteğe bağlı ödemelerden oluşmaktadır. Hareketin finansal destek toplamak için kullandığı dini referansları ve hesap numaralarının bulunduğu risale için bkz. Abdul Ghaffar Janbah, "Rustgari Fund", erişim 11 Nisan 2018 <http://alghulam.co.uk/Documents/Rustgari%20Fund.pdf>; "The Ahmadiyya Reform Movement".

¹¹¹ Mirza Gulam Ahmed'in kendisini Hz. Peygamber'in ikinci gelişi olarak değerlendirmesiyle aynı paralellikte, "gölge, asıl olmayan, asla bağlı gelen" şeklinde deliller sunmuşlardır. Bkz. Abdul Ghaffar Janbah, "Our Beliefs", erişim 05 Mayıs 2018, <http://alghulam.co.uk/Documents/Our%20Beliefs.pdf>; Janbah, "For Jamaat Ahmadiyya, moment to ponder"; Janbah, "Jamaat Ahmadiyya Islah Pasand"; "Jama'at Ahmadiyya Islah Pasand"; "The Ahmadiyya Reform Movement".

etmektedir. İnternet sitelerindeki bilgilerden, eserlerine kadar hemen hepsi Urduca yazılmıştır. İngilizce eserler ise oldukça azdır.¹¹²

Cenbe'nin Almanya merkezli kurduğu bu hareket, yeni ortaya çıkan Ahmedî gruplar içerisinde gelişmeye en müsait olanlardandır. Zira Batı'da "dini özgürlük" düşüncesi çerçevesinde maddi-manevi anlamda oldukça gelişme imkânına sahiptir. Ancak ana bünye Ahmediliğin Almanya'da oldukça gelişmiş bölgesel cemaat yapılanmasının bulunması bu grubun gelişmesinin önündeki en önemli engeldir.

2.3.4. Cemaatü'l-Ahmediyyeti'l-Hakikî

Ana bünye Ahmedilik'ten ayrılan bir diğer hareket ise "Cemaatü'l-Ahmediyyeti'l-Hakikî" adlı gruptur. Hareketin kurucusu, dünya Ahmedilerinin büyük bir kısmının da kökeni olan Pakistan Pencap'tan Nasir Ahmad Sultani Mudda'dır.¹¹³ Hareketin kurucusu 1987-1999 arası Ahmedilik'te resmi olarak mürebbi/mübelliğ olarak çalışmış, uzun yıllar Rabvah'da yaşamıştır.¹¹⁴ Hareket, Ahmedilik'ten oldukça yakın bir tarihte 2011 yılında ayrılmıştır.

Ana bünye Ahmedilik içerisinde çıkan bu hareketin fikirlerine bakıldığında, kurucusu Mudda, Lahor koluyula benzer görüşlere sahip olarak Mirza Gulam Ahmed'in nebi olmadığını, müceddid olduğunu iddia etmiştir. Hicri ondördüncü yüzyılın müceddidi olan Mirza Gulam Ahmed'den sonra, 31 Mart 2011 tarihinde Allah tarafından hicri onbeşinci yüzyılın müceddidi olarak ilan edildiğini iddia etmiştir.¹¹⁵ Allah'la, bu yüzyılda hiçbir dini liderin sahip olmadığı canlı bir ilişki içerisinde olduğunu, vahiy ve ilham aldığını ve Allah'la bağlantısının hiç kimseye kıyas kabul etmeyecek derecede yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Allah'a teslim olan herkes için de vahiy kapısının açık olduğunu savunmuştur.¹¹⁶ Hareketini,

¹¹² İnternet siteleri için bkz. <https://www.alghulam.com/index.php>

¹¹³ Bu kişiye ihtiram amaçlı, isminden bahsederken "Zilluhu'l-Azim" şeklinde bir eklemede bulunmaktadır.

¹¹⁴ Ahmedî kullanım şekliyle mürebbi/mübelliğ kavramı İngilizce'de "missionary" kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kavramla, cemaat içerisinde misyonerlik, tebliğ faaliyetleri yapmak için eğitim alan ve cemaatten maaş alarak bu faaliyetleri yürüten kişiler kastedilmektedir. Mudda da, dini eğitimini Rabvah'da almıştır.

¹¹⁵ Müntesipleri tarafından kendisine imam-müceddid olarak hitap edilmektedir. Allah tarafından me'mur edildiğine inanılmaktadır. İnançlarını açıklarken de özellikle terörizme, dinde zorlamaya ve kadınların peçe takıp yüzlerinin örtülmesine karşı olduklarını ifade etmektedirler.

¹¹⁶ İnternet sitelerindeki sayıları dakika dakika sürekli artmaktadır.

“hakiki Ahmedilik” olarak ifade etmiş ve “Ehl-i Sünnet’ül-Ahmedi” olarak tanımlamıştır.¹¹⁷

Hareketin fikirleri değerlendirildiğinde Mirza Gulam Ahmed’e yaklaşımının oldukça ilginç olduğu anlaşılacaktır. Zira hareket kurucusunun Mirza Gulam Ahmed’i bir nebi olarak değil, müceddid olarak kabul etmesi, hareket kurucusunun fikirlerindeki dönüşümü göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Nitekim hareket kurucusu Mudda, uzun yıllar Ahmedilik’te, cemaatten maaş alan resmi bir din görevlisi olarak çalışmıştır. Bu yönüyle, Mudda’nın Mirza Gulam Ahmed’i en azından bir dönem nebi olarak kabul etmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Mudda’nın yeni bir hareket kurmasıyla birlikte, Mirza Gulam Ahmed’in teolojik statüsünü, nebilikten müceddidlik seviyesine düşürdüğünü, kendisinin de bir müceddid olduğunu iddia ederek kendisini Mirza Gulam Ahmed’le eşitleme gayreti içerisinde olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Tabii onun bu yaşadığı fikirsel dönüşümde Pakistan’da, Ahmedilerin nübüvvetin devamına yönelik düşünceleri dolayısıyla resmi olarak yasaklı bir grup olarak tanımlanması da etkili olmuş olmalıdır.¹¹⁸

Her ne kadar hareket fikirlerinde ciddi bir değişim ve dönüşüme gitmiş olsa da yasaklı konumda buldukları Pakistan’da küçük bir Ahmedî topluluk olarak varlıklarını devam ettirmeleri ve kurumsallaşma sürecine girmeleri oldukça zor görünmektedir. Zira

¹¹⁷ Bu hareket oldukça yeni bir oluşum olduğu için kaynak oluşturma noktasında bir gelişmeleri söz konusu olmamıştır. Müntesiplerine ulaşmak için bir internet sitesi hazırlamışlardır. Biz de çalışmada kullandığımız bu bilgileri, kendileri tarafından hazırlanan siteden elde ettik. Ancak siteye erişim artık mümkün değildir. Muhtemelen Pakistan’daki resmi makamların müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bir gazetede, hareketin kurucusuyla ilgili Pakistan hükümetince “küfür” gerekçesiyle yakalama kararı çıkarıldığı, bunun üzerine kendisinin de Sri Lanka’ya kaçtığı ancak Pakistan’a geri gönderildiğine yönelik bir habere ulaşılmıştır. Şu anda ulaşılamayan resmi internet siteleri için bkz. www.alahmadiyyah.org, erişim 04 Kasım 2021. Ancak aynı bilgilere Nasir Munda’nın kişisel sosyal medya hesabından da ulaşmak mümkündür. Nasir Munda’nın sosyal medya hesabı için bkz. “Dr. Nasir Ahmad Sultani Mujaddid 15th Century Hijrah”, erişim 04 Kasım 2021, <https://www.facebook.com/alahmadiyyah/>. Hareketin kurucusu hakkında bahsedilen haber için bkz. “Pakistan Arrests Muslim Reformer for Blasphemy”, *Rabwah Times*, erişim 01 Nisan 2021, <https://www.rabwah.net/pakistan-arrests-muslim-reformer-blasphemy/>. Nitekim hareketin sosyal medya hesaplarından yapılan son paylaşım 20.03.2017 tarihlidir. Paylaşım için bkz. <https://www.facebook.com/alahmadiyyah/>, erişim 04 Kasım 2021.

¹¹⁸ Ahmedileri Pakistan’da resmi olarak yasaklayan anayasa maddesi ve kanun hak. bkz. “Constitution (Second Amendment) Act, 1974.”, 106, 206 § 1 (1974); “Pakistan Penal Code 1984, Ordinance XX.”, Pub. L. No. 298-B, 298-C, ACT XLV OF 1860, (1984).

kurucularının Pakistan’da tutuklandığına dair haberlerle de karşılaşmıştır.¹¹⁹

Sonuç

Ahmedîlik, kurucusu Mirza Gulam Ahmed merkezli din söylemi çerçevesinde süreç içerisinde onun soyunu merkeze alan bir hilafet tasavvuru geliştirmiştir. Bu yaklaşımla birlikte, hilafet müessesesi bir nevi veraset sistemine dönüşmüştür. Bu tasavvur, hareket içerisinde hem Mirza Gulam Ahmed figürünün güçlenmesine hem de onun soyundan gelen halifelerin yegâne otorite olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Gulâmî soyun gittikçe daha fazla güçlenmesi Gulâmî soya mensup birinci derece aile üyelerinin de hilafet talebinde bulunmasına neden olmuştur. Nitekim üçüncü halife seçimlerinde, halife seçilen Mirza Nasir Ahmed’in erkek kardeşi Mirza Rafi Ahmed de soy bağına işaret ederek, kendisi için hilafet talebinde bulunmuştur. Bu talepleri sonuçsuz kalmış ancak süreç içerisinde ismine nispetle, “Sar-sabz-Ahmediyyet” adlı yeni bir Ahmedî grup söz konusu olmuştur.

Gulâmî soyun vermiş olduğu karizma, sadece hilafet meselesinde gündeme gelmemiş; aynı zamanda Mirza Gulam Ahmed’in ailesinden gelenlerin, hareketin diğer mensupları üzerinde despotik denebilecek ciddi bir otoriteye sahip oldukları yönünde eleştirilere de sebebiyet vermiştir.

Ahmedîliğin, Mirza Gulam Ahmed’in soyundan gelenler tarafından yönetilmesi, sadece Gulâmî soyda bulunanların hilafet talep etmelerine değil aynı zamanda soy bağı bulunmayanların da hilafette hakları olduğunu düşüncelerine neden olmuştur. Nitekim verasete dayalı hilafet anlayışını reddedenler, başta kendileri olmak üzere Gulâmî soy bağı bulunmayan herkesin de hilafette hakkı olabileceğini savunmuştur.

Süreç içerisinde veraset sistemiyle birlikte aynı zamanda Ahmedîlerin etno-mezhepsel görüntüsünden ve cemaat yönetiminde Hint kökenlilerin belirgin şekilde ön plana çıkmasından rahatsızlık duyup halife otoritesine karşı çıkan ve cemaat yönetiminde kendilerinin de söz sahibi olması gerektiğini düşünen Ahmedîler de olmuştur. Bu bağlamda hilafet otoritesine yönelik ayrılıkçı ilk muhalefet 1935ler’de Nijerya’daki Ahmedîler arasından gelmiştir. “Nijerya, İslam’da Ahmedîye Hareketi” adlı ilk ayrılıkçı grup ile 1974

¹¹⁹ “Pakistan Arrests ‘Muslim Reformer’ for Blasphemy”, erişim 01 Nisan 2021; “Self-Proclaimed Reformer Dr. Nasir Ahmad Sultani”, erişim 11 Kasım 2021, <https://islamsalvationfromhell.blogspot.com/>.

senesinde bunun içerisinde çıkan “Nijerya’nın Envarı’l-İslam Hareketi” adlı grubu bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

IV. Halife Mirza Tahir Ahmed’in son dönemi (ö. 2002), V. Halife Mirza Mesrur Ahmed’in hilafetinin ilk dönemi olan 2000’li yıllara gelindiğinde ise hareket içerisinde hilafet sistemine özellikle soy bağına dayanan hilafet sistemine daha fazla eleştiri gelmeye ve karizmatik liderlik vasfı taşıyan kişiler, etraflarında zümreler oluşturarak yeni ayrılıkçı gruplar oluşturmaya başlamışlardır. Bu ayrılıkçı grupların isimleri “Cemaatü’l Ahmediyyeti’l-Müslimîn”, “Cemaatu’s-Sahihî’l-İslam”, “Cemaatü’l Ahmediyyet’ül-İslah Pasand”, “Cemaatü’l Ahmediyyeti’l-Hakiki” şeklindedir.

Ahmedî ana bünyeden ayrılan bütün bu ayrılıkçı hareketlerin ortak noktaları Mirza Gulam Ahmed merkezli bir din anlayışına sahip olup kendilerini “hakiki Ahmedilik” olarak görmeleri ve halife otoritesini reddetmeleridir. Bu hareketlerin ayrıca Mirza Gulam Ahmed’in görüşleri noktasında da bazı müşterekleri söz konusudur. Nitekim ilk ortak noktaları, Müslümanlar tarafından dışlanmamak adına Mirza Gulam Ahmed’in nebi olmasına yönelik görüşlerini açık olarak vermemeleri ve çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmalarıdır. Bir başka uzlaştıkları konu, liderlerinin Allah’tan vahiy aldığı ve rüya gördüğü iddiasıyla ana bünyeden ayrılmalarıdır. Diğer bir ortak noktaları ise Mirza Gulam Ahmed’in cihad hakkındaki görüşlerini kabul etmeleri ve kaleme cihad, barış, tolerans, dinler arası diyalog gibi kavramları ön plana çıkarmalarıdır. Olumsuz bir müştereklik olarak tanımlanabilecek diğer bir özellikleri ise bütün bu ayrılıkçı hareketlerin birbirlerini oldukça sert bir şekilde eleştirmeleri ve çeşitli reddiyeler yazmalarıdır.

Ahmedî ana bünyeden ayrılan bütün bu hareketlerin kurumsallaşma süreçlerini tamamlayıp varlıklarını devam ettiremeyeceklerini zaman gösterecektir. Zira “Sar-sabz-Ahmediyyet”in yaşayan bir kurucusunun olmaması ve müntesipleri tarafından şekillendirilmesi, devamlılığının önündeki en büyük kısıtlılıktır. Aynı şekilde Pakistan’da ortaya çıkan “Cemaatü’l Ahmediyyeti’l-Hakiki” adlı grubun Pakistan devletinin resmi olarak Ahmedilikle mücadele etmesi bağlamında kurumsallaşma sürecine dahi girmeden tarih sahnesinden silinmesi olasıdır. Her ne kadar Almanya’da ortaya çıkan “Cemaatü’l Ahmediyyet’ül-İslah Pasand”, Avrupa’daki dini özgürlük düşüncesi çerçevesinde daha fazla gelişme imkânına sahip olsa da ana bünye Ahmediliğin Almanya’da çok güçlü yerel cemaat yapılanması bulunmasından dolayı bu hareketin de devamlılığı güç görünmektedir. Ancak bu hareketlerin gelişmesinin önündeki en önemli asıl engel ise ana bünyenin “hilafet sistemi bağlamında” mezhep olarak kurumsallaşma sürecini tamamlamış

olmasıdır.¹²⁰ Zira yüzyıldan fazla bir süredir ana bünye Ahmedilik'ten ayrılan Lahorî Ahmedilik dahi kurumsallaşma sürecini tamamlamakta oldukça zorlanmakta, 30-90 bin civarındaki sayılarıyla 10-15 milyonluk nüfusa sahip ana bünye Ahmediliğin karşısında neredeyse varlık gösterememektedir.

Görülmektedir ki, Ahmedilik, Mirza Gulam Ahmed figürü üzerinden günümüzde milyonları peşinden sürüklemektedir. Ancak bu figürün hareket üzerindeki otoritesi sayılan hilafet müessesesine, hem Mirza Gulam Ahmed'in ailesi içerisinde hem de bu aileden olmayan Ahmediler tarafından ciddi bir muhalefet söz konusudur. Bu durum da Ahmedilik içerisinde ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hilafet otoritesine karşı çıkan bu ayrılıkçı hareketlerin ise sadece bu çalışmada belirtilen isimlerle sınırlı kalmayacağı ve devamının da geleceği elde edilen verilerden öngörülebilmektedir.

Kaynakça

- Abdulhadi, Sheikh. *Basics of Religious Education*. Canada, 1997.
- Aclûnî, İsmail b Muhammed. *Keşfü'l-Hafâi ve Müzîlü'l-İlbâs*. 2 cilt. yy: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, tz.
- Adamson, Iain. *A Man of God: The Life of His Holiness Khalîfatu'l Masih IV of the Ahmadiyya Movement in Islam*. Great Britain: Islam International Publications, 1991.
- "Ahmadiyya Movement in Nigeria". Erişim 12 Aralık 2021. <https://rpl.hds.harvard.edu/faq/ahmadiyya-movement-nigeria>.
- "An Important Clarification About Sabz Ishtihar (Green Announcement)". Erişim 14 Aralık 2021. <https://www.alislam.org/articles/important-clarification-sabz-ishtihar-green-announcement/>.
- "Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria". Erişim 14 Aralık 2021. <https://www.facebook.com/anwarulislam1916/>.
- "Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria". Erişim 14 Aralık 2021. <https://www.facebook.com/anwarulislam1916/>.

---

¹²⁰ Burada kastedilen Ahmediliğin müesseseseleşme bağlamında kurumsallaşmasını tamamlamasıdır. Zira Ahmedilik, diasporada yaşamının getirdiği yeni gelişmeler ışığında fikirsel anlamda hâlâ bir formasyon süreci içerisinde. Konu hak. bkz. Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 18-21, 162-66.

- “Anwar-Ul Islam Movement of Nigeria”. Erişim 14 Aralık 2021. https://twitter.com/Anwarulislam_NG.
- Azim, Munir Ahmad. *The Finality of Prophethood: A Wrong Concept*. yy, 2014.
- Bayram, Aydın, *Ahmediyye Hareketinde Hilafet Sistemi*, Ankara: İlahiyât, 2021.
- Bismil, A. Aftab. *Souvenir Presented by Ahmadiyya Movement in Islam, New York Jamaat, Ahmadiyya Muslim Centenary 1889-1989*. New York, 1989.
- Constitution (Second Amendment) Act, 1974., 106, 206 § 1 (1974).
- Dard, A. R. *Life of Ahmad(As): Founder of the Ahmadiyya Movement*. Tilford, Surrey: Islam International Publications, 2008.
- Domun, Zafrullah. “I am to You A Sincere Counselor”, 10 Ekim 2007. <http://www.jaam-international.org/eng/dec/newdec.htm>,.
- “Dr. Nasir Ahmad Sultani Mujaddid 15th Century Hijrah”. Erişim 04 Mayıs 2018. <https://www.facebook.com/alahmadiyyah/>.
- “Election of Khalifa IV&V Conducted in Violation of the Set Rules”. Erişim 10 Mayıs 2018. <http://greenahmadiyyat.org/English%20Documents/Wrongful%20Election%20of%20Khalifa%20IV%20-%20V.pdf>.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Kādiyānīlik*. İzmir: DEÜ Yayınları, 1986.
- Fisher, Humphrey J.,. *Ahmadiyyah: a Study in Contemporary Islam on the West African Coast*. London, 1963.
- Friedmann, Yohanan. *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmedi Religious Thought and Its Medieval Background*. New Delhi: Oxford University Press, 2003.
- Geaves, Ron. *Islam and Britain: Muslim Mission in an Age of Empire*. New York: Bloomsbury Academic, 2018.
- “Green Ahmadiyyat”. Erişim 11 Kasım 2021. <http://greenahmadiyyat.org/Green%20Ahmadiyyat%20English%20Section.htm>.
- Ghulam Ahmad. “Biography of Ayub-Ahmadiyyat Hazrat Mirza Rafi Ahmad”, 04 Kasım 2006. <http://greenahmadiyyat.org/Green%20Ahmadiyyat%20English%20Section.htm>.

———. “Currently Needed Reforms & Important Explanations”, 20 Nisan 2018.

“Hazret Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed’in (ra) Hayatı (Muslih Mevud)”. Erişim 07 Nisan 2017.
<http://www.ahmediye.org/kisiler/mirza-besiruddin-mahmud-ahmed/917-hazret-mirza-beirueddin-mahmud-ahmedin-radiyallahu-anhue-hayat-muslih-mevud.html>.

“History of Ahmadiyyat in Nigeria Ahmad Olayiwola Jegede”, LXXXIV, sy 2 (Aralık 1989): 19-26.

<http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com>, erişim 09.09.2021.

“Jama’at Ahmadiyya Islah Pasand”. Erişim 07 Kasım 2021.
<https://www.facebook.com/alghulam.co.uk>.

“Jamaat Ul Sahih Al Islam Arise& Create a New World”. Erişim 08 Mayıs 2018. http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com/jusai_files/indexeng.htm.

“Jamia Ahmadiyya United Kingdom An Institute of Theology and Modern Languages”. Erişim 09 Ekim 2021.
<https://www.jamiaahmadiyya.uk/>.

Janbah, Abdul Ghaffar. “For Jamaat Ahmadiyya, moment to ponder”. Erişim 05 Mayıs 2018.
http://alghulam.co.uk/Documents/Moment%20to%20ponder%20for%20Jamaat%20Ahmadiyya%20Islah%20Pasand_1.pdf.

———. “Jamaat Ahmadiyya Islah Pasand”, 12 Nisan 2018.
http://alghulam.co.uk/Documents/Jamaat%20Ahmadiyya%20Islah%20Pasand_1.pdf.

———. “Our Beliefs”. Erişim 05 Mayıs 2018.
<http://alghulam.co.uk/Documents/Our%20Beliefs.pdf>.

———. “Rustgari Fund”, Erişim 11 Nisan 2018.
<http://alghulam.co.uk/Documents/Rustgari%20Fund.pdf>.

Jonker, Gerdien. *The Ahmadiyya Quest for Religious Progress: Missionizing Europe 1900–1965*. Leiden [The Netherlands]: Brill, 2015.

Kallon, Tommy. “Introduction to Khilafat”. *Centenary Khilafat Ahmadiyya 1908-2008, Tariq Souvenir*. UK, 2008.

- Khan, Adil Khussain. *From Sufism to Ahmadiyya: a Muslim Minority Movement in South Asia*. Bloomington: Indiana University Press, 2015.
- Khan, Muhamed Zafrullah. *Hazrat Maulvi Nooruddeen Khalifatu'l Masih I*. UK: Islam International Publications, 2006.
- "Khilafat Moves to London". *Tariq Magazine*, 2004.
- "Khilafat Successorship to Prophethood". Erişim 29 Kasım 2021. <https://www.alislam.org/khilafat/>.
- "Khutba JumatulMubarak 19 March 2021. Jamaat Ahmadiyya IslahPasand". Erişim 13 Aralık 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=8N8AkuxV5y4>.
- Küçüköner, Halide Rumeysa. "Kadiyâniliğın Isim ve İçerik Bakimından Kendisini Konumlandırma Problemi". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/ Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 11, sy 2 (24) (Ağustos 2019): 669-83.
- . Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed ve Ahmediyeye Cemaati'ndeki Yeri. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi. 2011.
- . Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi. Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi. 2018.
- Lavan, Spencer. *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective*. New Delhi: Manohar Book Service, 1974.
- "Life Sketch and Services of Hadrat Mirza Masroor Ahmad – Khalifatul MasihV". Erişim 07 Nisan 2017. <https://www.alislam.org/library/articles/khalifatul-masih5.pdf>.
- Mahmud Ahmed, Mirza Beşiruddin. *Ahmediyete Davet*. Çev. Raşit Paktürk. Surrey: Islam International Publications, 2013.
- . *Khilafat-e Rashidah*. UK: Islam International Publications, 2009.
- . *Minhacu't-Talibin*. Çev. Syeed Ateeq Ahmad. UK: Islam International Publications, 2014.
- Malik, Iftikhar H. "Religious Minorities in Pakistan". UK: Minortiy Rights Group International Report, 2002.
- Mirza Gulam Ahmad. *A Misconception Removed*. UK: Islam International Publications, 2007.

- . *Barâhîn-i Ahmadiyya*. C. 5. 1-5 c. UK: Islam International Publications, 2018.
- . *Haqıqatu'l Vahy, Rûhânî Khazâ'in*. C. 22. London, 1984.
- . *Sabz Ishtihâr, Rûhânî Khazâ'in*. C. 2. Rabwah: Islam International Publications, 2008.
- . *Tadhkirah*. Surrey: Islam International Publications, 2009.
- . *The Essence of Islam*. Çev. Chaudhry Muhammad Zafrullan Khan. C. 1-4. Great Britain: Islam International Publications, 2007.
- . *The Honour of Prophets*. UK: Islam International Publications, 2017.
- . "The Messenger of the Latter Days". *Review of Religions*, 1907.
- . *Vasiyet*. Çev. Jalal Şems. Turkey, 2008.
- Mirza Gulam Ahmed. *Addendum to the Booklet Jihad*. Çev. Tayyba Seema Ahmad ve Lutfur Rahman. UK: Islam International Publications, 2006.
- . *İsa Mesih Hindistan'da*. Çev. Abdulgaffar Han. Turkey, 2008.
- . "Notes and Comments -Progress of the Ahmadiyya Sect-". *The Review of Religions*, sy 1 (Ocak 1903): 41-42.
- Mirza Masrur Ahmad. *Tabligh and Revival of Islam*. Cuma Hutbesi, 2010.
- Mirza Tahir Ahmad. *Islam's Response to Contemporary Issues*. Tilford: Islam International Publications, 2007.
- "Mirza Tahir Ahmad". Erişim 07 Nisan 2017. <http://www.ahmediye.org/kisiler/mirza-tahir-ahmed.html>.
- Muhammad Afzal Upal. "The Cultural Genetics of the Ahmadiyya Muslim Jamâ'at". *Handbook of Islamic Sects and Movements*. Leiden-Boston: Brill, 2021.
- Muhammad Ali. "A Short Sketch of the Ahmadiyya Movement". *Review of Religions*, sy 5 (1906): 171-205.
- Muhammed Haron. "Africa's Muslim Authorities and Ahmadis: Curbed Freedoms, Circumvented Legalities". *The Review of Faith & International Affairs* 16, sy 4 (2018): 60-74.

- “Nigeria: Okunnu Advises Ahmadiyya, Anwarul-Islam Movements To End Legal Battle”. Erişim 12 Aralık 2021. <https://allafrica.com/stories/200011270135.html>.
- “Nigeria: The Hamadiya Islamiyya (1993-1997)”. Erişim 14 Aralık 2021. <https://www.refworld.org/docid/3ae6abbd8c.html>.
- “Pakistan Arrests ‘Muslim Reformer’ for Blasphemy”. *Rabwah Times*, 01 Nisan 2017. <https://www.rabwah.net/pakistan-arrests-muslim-reformer-blasphemy/>.
- Pakistan Penal Code 1984, Ordinance XX., Pub. L. No. 298-B, 298-C, ACT XLV OF 1860 Ordinance XX. (1984).
- “Requirements of Mujaddid Imam-uz-Zaman”. Erişim 08 Mayıs 2018. <http://greenahmadiyyat.org/English%20Documents/Requirements%20of%20Mujaddid%20Imam%20uz%20Zaman.pdf>.
- “Resemblance of Hadhrat Mirza Rafi Ahmad with Hadhrat Isa”. Erişim 08 Mayıs 2018. <http://greenahmadiyyat.org/English%20Documents/Resemblance%20with%20Hadhrat%20Isa.pdf>.
- Saeed, Sadia. “Pakistani Nationalism and the State Marginalisation of the Ahmadiyya Community in Pakistan”. *Studies in Ethnicity and Nationalism* 7, sy 3 (Aralık 2007): 132-52. <https://doi.org/10.1111/j.1754-9469.2007.tb00166.x>.
- “Self-Proclaimed Reformer Dr. Nasir Ahmad Sultani”. 11 Mayıs 2020. <https://islamsalvationfromhell.blogspot.com/>.
- “Seven Arguments in Support of the ‘Letter Conspiracy’”. Erişim 11 Kasım 2021. <https://www.alislam.org/library/book/outset-dissension-islam/seven-arguments-support-letter-conspiracy/>.
- Shakirah Adunola. “Centenary Ahmadiyyah Movement launches book”, 21 Nisan 2017. <https://guardian.ng/features/friday-worship/centenary-ahmadiyyah-movement-launches-book/>.
- Sofianto, Kunto, Nina Herlina, ve Miftahul Falah. “Establishment of The Ahmadiyya Caliphate And Spread Of Ideology in Indonesia Historical Review”. *Palarch’s Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology PJAEE* 17, sy 5 (2020): 136-57.
- Şems, Muhammed Celal. *Hilafet*. Londra: Islam International Publications, 2008.

“The Ahmadiyya Reform Movement”. Erişim 16 Aralık 2021.
<https://www.alghulam.com/index.php>.

“The Muhyi-ud-Din Munir Ahmad Azim- The Course of His Life – Munadane and Spiritual”. Erişim 09 Kasım 2021.
http://www.jamaat-ul-sahih-al-islam.com/jusai_files/biomaaeng.htm.

Valentine, Simon Ross. *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice*. London: Hurst Publishers, 2008.

“Who is Mirza Rafi Ahmad?”. Erişim 14 Aralık 2021.
<https://ahmadiyyafactcheckblog.com/2021/10/20/who-is-mirza-rafi-ahmad/>.

www.alahmadiyyah.org. Erişim 04 Kasım 2021.

“Zafrullah Domun”. Erişim 05 Aralık 2021.
<https://wiki.qern.org/ahmadiyya/organisations/qadiani/jamaat-ahmadiyya-al-mouslemeen/zafrullah-domun>.

“Zafrullah Domun A Profile”. Erişim 09 Mayıs 2018.
http://www.jaam-international.org/eng/dec/zd_profile.htm.

Zirvi, Karimullah. *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam*. Surrey: Islam International Publications, 2010.

Summary

Within the framework of a religious understanding centered on Mirzā Ghulām Ahmad, Ahmadīs improved a notion of the caliphate that centered on the lineage of Mirzā Ghulām Ahmad in the caliphate system. The institution of caliphate has turned into a kind of succession system. This vision led to both the strengthening of the figure of Mirzā Ghulām Ahmad and the evaluation of his descendants as the sole authority within the sect.

The increasing strength of Ghulāmī lineage caused the first-degree family members of the Ghulāmī lineage to demand “caliphate” as well. As a matter of fact, in the elections for the third caliph, Mirza Rafi Ahmad, the brother of Mirza Nasir Ahmad, who was elected as the caliph, also pointed out his Ghulāmī lineage and demanded the caliphate for himself. These demands were inconclusive, but in the process, a new Ahmadī group named "Sar-sabz-Ahmediyyat" come out by his followers.

The charisma given by the Ghulāmī lineage did not come to the fore only in the caliphate issue; it also gave rise to criticism that those

from Mirzā Ghulām Ahmad's family had a serious authority that could be called “despotic” over other members of the movement.

The fact that Ahmadiyya was ruled by a kind of inheritance caused those who did not have Ghulāmī lineage to think that they had a right in the caliphate as well. These people, who rejected the understanding of the caliphate that was powered by the lineage, argued that everyone who does not have a Ghulāmī lineage could also have the right to caliphate, especially themselves.

Among the Ahmadi community in Nigeria, those who did not belong to the Ghulāmī lineage demanded on the first caliphate right between 1935-1937 years. The name of the first separatist group is “Ahmadiyya Movement in Islam, Nigeria”. When Ahmadīs were declared a non-Muslim minority in Pakistan in 1974, Ahmadīs began to be oppressed by the government in Nigeria as well. As a result of these pressures, Ahmadīs who did not want to use the expression of “Ahmadi” in their names left this new movement and established “Anwar-ul Islam Movement of Nigeria”. Thus, this new movement was divided into two groups.

In the 2000s, more criticism came from within the movement to the caliphate system based on lineage and Ahmadīs with charismatic leadership started to form new separatist groups. The names of these separatist movements are “Jamaat-u Sahih'al Islam”, “Jamaat-e Ahmadiyya al-Muslimin”, “Camaat-u Ahmadiyya Islah Pasand”, “Jamaat-e Ahmadiyya Haqiqi”.

The common points of all these separatist movements, which separated from the Ahmadi main body, are that they have a religious understanding based on Mirzā Ghulām Ahmad, accept themselves as “true Ahmadīs” and reject the authority of the caliph. These movements also have some common points in the views of Mirzā Ghulām Ahmad. As a matter of fact, their first common point is that they do not openly express their views on Mirzā Ghulām Ahmad's becoming a prophet in order not to be excluded by Muslims, and they try to explain it by associating it with various concepts. Another issue is that their leaders left the main body, claiming that they received revelations from Allah and dreamed. Another common point is that they accept Mirzā Ghulām Ahmad's views on jihad and emphasize concepts such as jihad with pen, peace, tolerance and interfaith dialogue. Another feature that can be defined as a negative commonality is that all these separatist movements criticize each other quite harshly and write various rejections to each other.

The process will display us whether all these movements, which left the Ahmadi main body, will complete their institutionalization processes and continue their existence. Because the lack of a living

founder of "Sar-sabz-Ahmadiyyat" and its being shaped by its followers is the biggest limitation in front of its continuity. Likewise, it is possible that the group called "Jamaat-i Ahmadiyya Haqiqi", which emerged in Pakistan, disappeared from the stage of the history before it could even enter the institutionalization process in the context of the official struggle of the Pakistan state against Ahmadiyya. Although the "Jamaat-u Ahmadiyya Islah Pasand" that emerged in Germany has more opportunities to develop within the framework of the idea of the religious freedom in Europe, the continuity of this movement is difficult because the main body Ahmadiyya has a very strong local community structure in Germany. However, the most significant obstacle to the development of these movements is that the main body has completed the institutionalization process as a sect "in the context of the caliphate system". Even Lahorî Ahmadîs, which has been separated from the main body of Ahmadiyya for more than a century, has a very difficulty on completing its institutionalization process. Because the main body of Ahmadîyya which has a population of 10-15 million is so strong compared to Lahorî Ahmadîs with a population of around 30-90 thousand.